

A „sensus fidei” az egyház életében*
(2014)

TARTALOM: Bevezetés; I. fejezet: A „sensus fidei” a Szentírásban és a Szentagyományban; 1. A Biblia tanítása; a) A hit mint válasz Isten igéjére; b) A hit személyes és egyházi dimenziója; c) A hívők képessége az igazság felismerésére és a róla való tanúságtételre; 2. A fogalom kialakulása és annak helye az egyház történetében; a) A patrisztika korában; b) A középkorban; c) A reformáció korában és utána; d) A 19. században; e) A 20. században; II. fejezet: A „sensus fidei fidelis” a hívek személyes életében; 1. A „sensus fidei” mint hitérzék; 2. A „sensus fidei” megnyilvánulása a hívek személyes életében; III. fejezet: A „sensus fidei fidelium” az egyház életében; 1. A „sensus fidei” és az egyházi tanítás fejlődése és gyakorlata; a) A „sensus fidei” visszafelé és előreható szempontja; b) A világiak közreműködése a „sensus fidelium”-ban; 2. A „sensus fidei” és az Egyházi Tanítóhivatal; a) Az Egyházi Tanítóhivatal odafigyel a „sensus fidelium”-ra; b) Az Egyházi Tanítóhivatal táplálja, megkülönbözteti és megítéli a „sensus fidelium”-ot; c) Elfogadás; 3. A „sensus fidei” és a teológia; a) A teológusok támaszkodnak a „sensus fidelium”-ra; b) A teológusok reflektálnak a „sensus fidelium”-ra; 4. A „sensus fidei” ökumenikus szempontjai; IV. fejezet: Hogyan lehet megkülönböztetni a „sensus fidei” hiteles megnyilvánulásait; 1. A „sensus fidei”-ben való hiteles részesedés feltételei; a) Részvétel az egyház életében; b) Isten igéjének figyelmes hallgatása; c) Nyitottság az értelemre; d) Ragaszkodás az Egyházi Tanítóhivatalhoz; e) Életszentség, alázat, szabadság, öröm; f) Az egyház javának keresése; 2. Alkalmazások; a) A „sensus fidei” és a népi vallásosság; b) A „sensus fidei” és a közvélemény; c) A hívekkel való konzultáció módjai; Összefoglalás.

*Előzetes megjegyzés

A 2009–2014 közötti ötéves ciklus folyamán a Nemzetközi Teológiai Bizottság tanulmányozta a „sensus fidei” természetét és helyét az egyházban. A munkát végző albizottság elnöke Msgr. Paul McPartlan volt, és a következő tagokból állt: Ftdő Serge Thomas Bonino, O.P. (általános titkár); Sr. Sara Butler, M.S.B.T.; Ftdő Antonio Castellano, S.D.B.; Ftdő Adelbert Denaux; Msgr. Tomislav Ivančić; S.E.R. Jan Liesen; Ftdő Leonard Santedi Kinkupu; Dr. Thomas Söding és Msgr. Jerzy Szymik.

A témát az albizottság számos találkozóján vitatták meg, valamint a Nemzetközi Teológiai Bizottság plenáris ülésein, 2011 és 2014 között, Rómában. „A »sensus fidei« az egyház életében” szövegét „sajátos formában” hagyta jóvá írásbeli szavazással a bizottság tagságának többsége, majd átadták Gerhard L. Müller bíboros prefektusnak, a Hittani Kongregáció elnökének, aki engedélyezte a publikálását.

Bevezetés

1. A Szentléleknek – aki „az Igazság Lelke, aki az Atyától származik” és aki tanúságot tesz a Fiúról (Jn 15,26) – ajándéka, hogy minden megkeresztelt ember részesül Jézus Krisztusnak, „a hű és igaz tanúnak” prófétai küldetésében (Jel 3,14). Tanúságot kell tenniük az evangéliumról és az apostoli hitről az egyházban és a világban. A Szentlélek keni fel és teszi alkalmassá őket erre a magasztos hivatásra, úgy, hogy az egyház hitének igen személyes és benső ismeretére vezeti őket. Szent János első levelében ezt mondja a híveknek: Titeket „fölkent a Szent, és ezt mindannyian tudjátok... A tőle [Krisztustól] kapott kenet maradjon meg bennetek, és akkor nincs szükségetek rá, hogy bárki is tanítson benneteket, hiszen kenete megtanít benneteket mindenre” (1Jn 2,20.27).

2. Ebből következik, hogy a híveknek van érzéke az evangélium igazsága iránt, s ez képessé teszi őket arra, hogy felismerjék és elismerjék a hiteles keresztény tanítást és gyakorlatot, és elvessék azt, ami hamis. Ezt a természetfeletti érzéket, ami az egyház közösségében megkapott hittel van kapcsolatban, hitérzéknek, „sensus fidei”-nek nevezzük, és ez teszi lehetővé, hogy a keresztények teljesítsék prófétai hivatásukat. Ferenc pápa az első „Úr angyala” alkalomával mondott beszédében idézte egy alázatos, idős asszony szavait, akivel egyszer találkozott: „Ha az Úr nem bocsátana meg mindent, a világ már nem létezne”. És a pápa elismeréssel kommentálta e szavakat: „Ez az a bölcsesség, amit a Szentlélek ad”.¹ Ennek az asszonynak a felismerése a „sensus fidei”-nek feltűnő megnyilvánulása, mely lehetővé teszi a tájékozódást a hit dolgaiban, ugyanakkor az igazi bölcsességet táplálja, mely képessé tesz az igazság meghirdetésére. Világos tehát, hogy a „sensus fidei” az új evangelizáció életadó forrása, ami az egyháznak egyik legfontosabb feladata a korunkban.²

1 FERENC PÁPA, *Angelus*, 2013. március 17.

2 FERENC PÁPA, *Evangélii Gaudium* apostoli buzdítás (2013. november 24.), 119–120.

3. Teológiai fogalomként a „sensus fidei” két egymástól különböző és mégis összetartozó valóságot jelent, melyből az egyik alapja az egyház, „az igazság oszlopa és biztos alapja” (1Tim 3,15),³ a másik pedig a hívő személye, aki a beavató szentségek által az egyházhhoz tartozik, s aki az Eucharisztia rendszeres ünneplésével sajátosan is részesül az egyház hitében és életében. Egyrészt a „sensus fidei” a hívő személyes képességére támaszkodik, mellyel az egyház közösségén belül fel tudja ismerni a hit igazságát. Másrészt a „sensus fidei”-nek van közösségi és egyházi vonatkozása is: az egyház hitérzéke, mely által az egyház felismeri az Urat, és hirdeti az Ő Igéjét. A „sensus fidei” ebben az értelemben reflektál arra a tényre, hogy a megkeresztelt személyek élő ragaszkodásban konvergálnak a hit tanításához vagy a keresztény „praxis” eleméhez. Ez a konvergencia („konszenzus”) fontos szerepet játszik az egyház életében: A „consensus fidelium” biztos kritérium annak megállapításához, hogy egy adott tanítás vagy gyakorlat az apostoli hithez tartozik-e vagy sem.⁴ Ebben a dokumentumban a „sensus fidei fidelis” fogalmat arra használjuk, hogy hivatkozzunk a hívő embernek arra a személyes képességére, amellyel gondos megkülönböztetést tud tenni a hit dolgaiban, a „sensus fidei fidelium” fogalmat pedig arra használjuk, hogy magának az egyháznak a hitérzékére hivatkozzunk. A szövegösszefüggésnek megfelelően a „sensus fidei” az egyik vagy a másik értelemre vonatkozik, a másodikra pedig a „sensus fidelium”-ot használjuk.

3 A szentírási helyek forrása: *Biblia*, Budapest 2013. (Szent István Társulat kiadása). Kivételt képeznek a II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban alkalmazott idézetek; itt azok magyar fordításából vesszük át az idézeteket. A zsinat dokumentumait a szokásos jelzésekkel idézzük a következő műből: DIÓS ISTVÁN (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, (Szent István Kézikönyvek, 2. kötet), Budapest, 2007. Így *Apostolicam actusitatem (AA)*, *Ad gentes (AG)*, *Dei Verbum (DV)*, *Gaudium et spes (GS)*, *Lumen gentium (LG)*, *Perfectæ caritatis (PC)*, *Sacro-sanctum Concilium (SC)*. A Denzingerből való hivatkozásokat a Hünermann által kiegészített kétnyelvű kiadás alapján készült magyar műből vesszük: *Hítvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, (Szent István Kézikönyvek, 9. kötet), Budapest, 2004, s a *DS* jelzettel, valamint a megfelelő számmal idézzük. A katekizmus idézése a következő kiadás alapján történik: *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, (Szent István Kézikönyvek, 6. kötet), Budapest, 2013, a következő jelzéssel: *KEK*, valamint a megfelelő számmal. Az egyházi törvénykönyvet a következő módon jelezzük és idézzük: ERDŐ PÉTER (szerk.), *Az egyházi törvénykönyv*, Budapest, 2015; *CIC*, amit a kánon száma követ. J.-P. MIGNÉ (kiad.), *Patrologia latina* (1844–1864) művét a *PL* jelzettel idézzük, amit a kötet és a kolumna száma követ.

4 A NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A dogmák értelmezése* (1989) című dokumentumában úgy beszél a „sensus fidelium”-ról, mint „belső érzék”-ről, amellyel Isten népe „a prédikációban nemcsak az emberek szavát ismeri fel, hanem Istenét is, amit törhetetlen hűséggel fogad el és őriz meg” C,II,1.). A dokumentum továbbá kiemeli a „consensus fidelium”-nak a dogmák értelmezésében betöltött szerepét is (C,II,4.).

4. A „sensus fidei” jelentőségét az egyház életében erősen hangsúlyozta a II. Vatikáni Zsinat. Elvetve az aktív hierarchia és a passzív laikátus karikatúráját, s különösképpen a tanító egyház („Ecclesia docens”) és a tanuló egyház („Ecclesia discens”) közötti szétválasztás eszméjét, a zsinat azt tanította, hogy minden megkeresztelt ember a maga állapotának megfelelően részesül Krisztus hármasságában, a papi, a próféta és a királyi tisztségben. Különösen azt tanította, hogy Krisztus a maga próféta küldetését nemcsak a hierarchián keresztül gyakorolja, hanem a világiak által is.

5. A zsinat tanításának elfogadása és alkalmazása ebben a témában azonban sok kérdést vet fel, különösképpen az eltérő doktrinális és morális kérdéssel kapcsolatban. Mi is pontosan a „sensus fidei”, és hogyan lehet azt meghatározni? Mik ennek a fogalomnak bibliai forrásai, és mi a funkciója a „sensus fidei”-nek a hit hagyományában? Milyen a kapcsolata a „sensus fidei”-nek a pápa és a püspökök Egyházi Tanítóhivatalával és a teológiával?⁵ Melyek a „sensus fidei” hiteles gyakorlásának a feltételei? Különbözik-e valamiben a „sensus fidei” a hívek többségi véleményétől, egy adott korban vagy egy adott helyen, és ha igen, mennyiben különbözik? Erre a megannyi kérdésre választ kell adni, ha jobban meg akarjuk érteni és biztonságosabban akarjuk használni a ma egyházában a „sensus fidei”-t.

6. A jelen szövegnek nem az a célja, hogy teljesen kimerítő választ adjon a „sensus fidei”-vel kapcsolatos minden kérdésre, hanem egyszerűen az, hogy ennek az életfontosságú fogalomnak megvilágítsa és elmélyítse néhány fontos szempontját, azért, hogy válaszolni lehessen bizonyos kérdésekre, különösen arra, hogyan lehet felismerni a hiteles „sensus fidei”-t az ellentmondásos helyzetekben, például amikor feszültség támad az Egyházi Tanítóhivatal és a „sensus fidei”-re való hivatkozás között. Következésképpen először áttekintjük a „sensus fidei” fogalmának bibliai forrásait, s hogy milyen módon fejlődött és működött az egyház történetében és hagyományában (1. fejezet). Majd a „sensus fidei fidelis” természetét vizsgáljuk, valamint annak megnyilvánulásait a hívek személyes életében (2. fejezet). Aztán reflektálunk a „sensus fidei fidelium”-ra, vagyis a „sensus fidei”-re annak egyházi formájában, megvizsgálva elsősorban a keresztény doktrína és praxis fejlődésében játszott szerepét, majd különösképpen az Egyházi Tanítóhivattal és a teológiával, valamint a nem kevésbé fontos ökumenikus dialógussal való kapcsolatát (3.

5 A NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok* (2012) című új dokumentumában a „sensus fidei”-t úgy határozza meg, mint „locus”-t vagy a teológiára való hivatkozási pontot (35. pont).

fejezet). Végül arra törekszünk, hogy azonosítsuk a szükséges előfeltételeket a hiteles „sensus fidei”-ben való részvételhez – amik a hiteles „sensus fidei” megkülönböztetéséhez a kritériumokat alkotják –, és reflektálunk az egyház konkrét életéből vett néhány konklúzió alkalmazására (4. fejezet).

I. fejezet:

A „sensus fidei” a Szentírásban és a Szentagyományban

7. A „sensus fidei” kifejezés nem található meg sem a Szentírásban, sem az egyház kifejezett tanításában a II. Vatikáni Zsinatig. Mindazonáltal, az az elgondolás, hogy az egyház a maga egészében tévedhetetlen a hitben, mivel Krisztus teste és menyasszonya (vö. 1Kor 12,27; Ef 4,12; 5,21–32; Jel 21,9), és hogy az egyház minden tagja részesül a felkenésben, amely tanítja őket (vö. 1Jn 2,20.27), az Igazság Lelke ajándékának köszönhetően (vö. Jn 16,13), a kereszténység kezdeteitől mindenütt kifejezésre jut. A jelen fejezet eme fogalom fejlődésének fő vonalait vázolja fel, először a Szentírásban, majd az egyház történelmében.

1. A Biblia tanítása

a) A hit mint válasz Isten Igéjére

8. Az egész Újszövetségben a hit az emberi személy alapvető és határozott válasza az evangéliumra. Jézus annak érdekében hirdeti az evangéliumot, hogy az embereket hitre vezesse: „Beteljesedett az idő, és már közel van az Isten Országá. Tartsatok bűnbánatot, és higgyetek az evangéliumban” (Mk 1,15). Pál az apostoli igehirdetésében az első keresztényeket Jézus Krisztus halálára és feltámadására emlékezteti, hogy megújítsa, elmélyítse hitüket: „Figyelmetekbe ajánlom, testvérek, az evangéliumot, amelyet hirdettem nektek. Elfogadtátok, és szilárdan kitartotok benne. Általa elnyeritek az üdvösséget, ha megtartjátok úgy, ahogy hirdettem nektek. Másként hiába lettetek volna hívóvé” (1Kor 15,1–2). A hit újszövetségi értelmezése az Ószövetségben gyökerezik, különösen Ábrahám hitében, aki teljesen ráhagyatkozott Isten ígéreteire (Ter 15,6; vö. Róm 4,11.17). Ez a hit Isten meghirdetett Igéjére adott szabad válasz, és mint ilyen, a Szentlélek ajándéka, amit be kell fogadniuk

azoknak, akik igazán hisznek (vö. 1Kor 12,3). A „hitnek való engedelmesség” (Róm 1,5) Isten kegyelmének eredménye, aki megszabadítja az embert és egyházának tagjává teszi (vö. Gal 5,1,13).

9. Az evangélium feléleszti a hit erejét, mert ez nem pusztán vallási információk átadása, hanem Isten igéjének hirdetése és „Isten üdvözítő hatalma”, melyet igazságban el kell fogadni (Róm 1,16–17; vö. Mt 11,15; Lk 7,22 [Iz 26,19; 29,18; 35,5–6; 61,1–11]). Ez Isten kegyelmének evangéliuma (ApCsel 20,24), „Isten titkának” (Róm 16,25) és „az igazságról szóló tanításnak” megnyilatkozása (Ef 1,13). Az evangélium lényeges tartalma: Isten Országának érkezése, a megfeszített Jézus Krisztus feltámadása és felmagasztaltatása, az üdvösség és megdicsőülés misztériuma, amit Isten a Szentlélek által vitt végbe. Az evangéliumnak határozott alanya van: maga Jézus, az Isten Igéje, aki elküldi apostolait és az ő tanítványait, és ezzel a küldéssel kifejezetten ösztönzi és felhatalmazza őket, hogy szavaikkal és cselekedeteikkel hirdessék őt. Az evangélium befogadása a teljes személy válaszákat kívánja, „teljes szívvel, teljes lélekkel, teljes elmével és minden erővel” (Mk 12,31). Ez a hit válasza, mely „a remélt dolgok biztosítéka, a nem látható dolgok bizonyítéka” (Zsid 11,1).

10. „A »hit« egyszerre a hívés vagy a bizalom aktusa, és az is, amit elhiszünk vagy megvallunk: »fides qua«, illetve »fides quae«. A két szempont szétválaszthatatlan egységben működik, ugyanis a bizalom érthető tartalmú üzenethez kapcsolódik, a megvallást pedig nem lehet tartalom nélküli szavakra szűkíteni, mert a szívből kell fakadnia.”⁶ Az Ó- és az Újszövetség világosan megmutatja, hogy a hit formája és tartalma összetartozik.

b) A hit személyes és egyházas dimenziója

11. A Szentírás azt mutatja, hogy a személyes hit integrálódik az egyházas hitben; egyaránt előfordul egyes és többes szám első személyben: „hiszünk” (vö. Gal 2,16) és „hiszek” (vö. Gal 2,19–20). Pál a leveleiben a hitet a hívek személyes és ugyanakkor egyházas valóságaként ismeri fel. Arra tanít, hogy ha valaki megvallja, hogy „Jézus az Úr” (1Kor 12,3), azt a Szentlélek ösztönzésére teszi. A Lélek minden hívőt Krisztus testébe épít bele, és személyes szerepet ad neki, abból a célból, hogy az egyházat építse (vö. 1Kor 12,4–27). Az Efezusiakhoz írt levélben az egy, igaz Isten megvallása összekapcsolódik

6 A NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok* (13. pont).

az egyházban való hitérettel: „Egy a Test és egy a Lélek, mint ahogy hivatástok is egy reményre szól. Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség. Egy az Isten, mindnyájunk Atyja, aki mindennek fölötte áll, mindent áthat, és mindenben benne van” (Ef 4,4–6).

12. A hitnek a maga személyes és egyházas dimenzióiban a következő lényeges jellemzői vannak:

I.) A hit megkívánja a bűnbánatot. Izrael prófétáinak és Keresztelő Jánosnak az igehirdetésében (vö. Mk 1,4), éppen úgy, mint magának Jézusnak az Örömhírről való tanításában (vö. Mk 1,14sk.) és az apostolok küldetésében is (vö. ApCsel 2,38–42; 1Tesz 1,9sk.), a bűnbánat a személyes bűnök megvallását és új életet jelent az Istennel való, szövetségi közösségben (vö. Róm 12,1sk.).

II.) A hit egyszerre kifejeződik és táplálékot nyer az imában és az imáadásban („leiturgia”). Az ima sokféle formát ölthet – kérés, könyörgés, dicsőítés, hálaadás –, s a hit megvallása az ima egyik sajátos formája. A liturgikus ima, és kifejezetten az Eucharisztia ünneplése, a kezdetektől fogva lényeges eleme a keresztény közösség életének (vö. ApCsel 2,42). Az imádságot lehet mind nyilvánosan (vö. 1Kor 14), mind magánosan (vö. Mt 6,5) végezni. Jézus számára a Miatyánk imája (Mt 6,9–13; Lk 11,1–4) kifejezi a hit lényegét. Benne van „az evangélium hiány nélkül való rövid foglalata”.⁷ Jellemző, hogy többes számot használ: „mi”, „nekünk”, „minket”.

III.) A hit ismeretre vezet. Aki hisz, képes megismerni Isten igazságát (vö. Fil 3,10sk.). Az ilyen ismeret forrása az istentapasztalatra való reflektálás, a kinyilatkoztatásra alapozódik és a hívek közös ismeretében részesül. Erről egyaránt tanúskodik az Ó- és Újszövetség bölcsességteológiája (Zsolt 111,10; vö. Péld 1,7; 9,10; Mt 11,27; Lk 10,22).

IV.) A hit tanúságtételre vezet („martüria”). A Szentlélek által inspirált hívek tudják, kibe vetették bizalmukat (vö. 2Tim 1,12), és képesek számot adni reményükről (vö. 1Pt 3,15), az evangélium prófétai és apostoli meghirdetésének köszönhetően (vö. Róm 10,9sk.). Saját nevükben teszik ezt, de a hívek közösségének kebelében.

V.) A hit bizalmat foglal magába. Istenben bízni annyit jelent, hogy egész életünket Isten ígéreterére alapozzuk. A Zsid 11. sok ószövetségi hívőt úgy említ, hogy részese a térben és időben Isten felé, a mennybe vándorló nagy zarándoklatnak, melyet Jézus vezet, aki „a hit szerzője és bevégzője” (Zsid 12,2). A keresztények részei ennek a zarándoklatnak, ugyanabban a reményben és

7 TERTULLIANUS, *De oratione*, I,6; (Corpus Christianorum, Series Latina), 1,258. Magyar fordítása: VANYÓ L. (szerk.), *Tertullianus művei*, (Ókeresztény Írók 12.), Budapest 1986, 188.

meggyőződésben osztoznak (vö. Zsid 11,1), és őket már most „a tanúknak ilyen felhője övezi” (Zsid 12,1).

VI.) A hit felelősséget foglal magába, s különösen karitászt és szolgálót („diakónia”). A tanítványokat „gyümölcsseikről fogják megismerni” (Mt 7,20). A hithez lényegileg hozzátartoznak a gyümölcsök, mert a hit Isten Igéjének meghallgatásából fakad, és engedelmisséget kíván az ő akarata irányában. A hit, mely megigazulttá tesz (vö. Gal 2,16), „a szeretetben teljesedik ki” (Gal 5,6; vö. Jak 2,21–24). A felebarát iránti szeretet valójában az Isten iránti szeretet kritériuma (1Jn 4,20).

c) A hívek képessége az igazság megismerésére és az arról való tanúságtételre

13. Jeremiásnál ígéretet kapunk egy „új szövetségről”, mely az egyént belevonja Isten Igéjébe. „Ez lesz az a szövetség, amelyet majd Izrael házával kötök, ha elérkeznek azok a napok – mondja az Úr: Bensejükbé adom törvényemet, és a szívükbe írom. Én Istenük leszek, ők meg az én népem lesznek. És többé nem lesz szükség rá, hogy az egyik ember a másikat, testvér a testvérét így tanítsa: Ismerd meg az Urat, mert mindnyájan ismerni fognak a legkisebbtől a legnagyobbig – mondja az Úr –, mivel megbocsátom gonoszságaikat, és vétkeikre többé nem emlékezem” (Jer 31,33–34). Isten népének újjá kell teremődnie, és „új lelket” kell kapnia, azért, hogy képes legyen felismerni és követni a törvényt (Ez 11,19–20). Ez az ígéret teljesedik be Jézus szolgálatában és az egyház életében, a Szentlélek ajándéka által. Kifejezetten beteljesül az Eucharisztia ünneplésében, ahol a hívek megkapják a kelyhet, mely az „új szövetség” az Úr vérében (Lk 22,20; 1Kor 11,25; vö. Róm 11,27; Zsid 8,6–12; 10,14–17).

14. Búcsúbeszédében, az Utolsó Vacsorán, Jézus megígéri tanítványainak az „Paraklétoz”-t, az Igazság lelkét (Jn 14,16.26; 15,26; 16,7–14). A Lélek emlékeztetni fogja őket Jézus szavaira (vö. Jn 14,26), képessé teszi őket arra, hogy tanúságot tegyenek Isten Igéjéről (vö. Jn 15,26–27), „meggyőzi a világot a bűnről, az igazságról és az ítéletről” (Jn 16,8), és „elvezeti a tanítványokat a teljes igazságra” (Jn 16,13). Mindez a Szentlélek ajándékainak köszönhetően az egyházi közösségben ünnepelt húsvéti misztérium révén megy végbe, különösen az Eucharishtiában, amíg az Úr el nem jön (vö. 1Kor 11,26). A tanítványoknak sugalmazás által nyert érzékük van Istennek Jézusban megtestesült Igéje mindig aktuális igazsága iránt, annak a mához szóló értelméről

(vö. 2Kor 6,2), és ez arra készíti Isten népét, hogy a Szentlélek vezetése által tanúságot tegyen hitéről az egyházban és a világban.

15. Mózes azt kívánta, hogy az egész nép próféta legyen, megkapva az Úr Lelkét (vö. Szám 11,29). Ez a kívánság Joel prófétánál eszkatologikus ígéretté lett, pünkösdkor pedig Péter meghirdeti, hogy ez az ígélet beteljesedett: „A végső napokban – mondja az Úr – kiárasztom lelkemet minden testre, és fiaitok és leányaitok prófétálni fognak” (ApCsel 2,17; vö. Joel 3,1). A megígért Lélek kiáradt (vö. ApCsel 1,8), képessé téve a hívőket, hogy hűségesen „hirdessék Isten nagy tetteit” (ApCsel 2,11).

16. A jeruzsálemi hívek közösségéről szóló első feljegyzéseknek négy jellemzője van: „Állhatatosan kitartottak az apostolok tanításában és közösségében, a kenyértörésben és az imádságban” (ApCsel 2,42). Az ehhez a négy elemhez való ragaszkodás erőteljesen kinyilvánította az apostoli hitet. A hit ragaszkodik a hiteles apostoli tanításhoz, mely Jézus tanítására emlékeztet (vö. Lk 1,1–4); a híveket testvéri közösségbe vonja egymással; a kenyértörésben megújítja az Úrral való találkozást; az imádságból táplálkozik.

17. Amikor a jeruzsálemi egyházban konfliktus támadt a görögök és zsidók között a mindennapi alamiznaosztásban, a Tizenkettő összehívta „a tanítványok egész közösségét”, s olyan döntést hoztak, mely „az egész közösségnek tetszett”. A közösség egésze kiválasztott „a Szentlélekkel eltelt hét bölcs férfit”, az apostolok elé állították őket, akik kézzrátéttel imádkoztak értük (ApCsel 6,1–6). Amikor Antiochia Egyházában vita keletkezett a körülmetéléssel és a Tóra megtartásával kapcsolatban, az ügyet a jeruzsálemi anyaegyház ítéletére bízták. Az Apostoli Zsinat döntése igen fontos volt az egyház jövője szempontjából. Lukács gondosan leírja az események menetét. „Összegyűltek az apostolok és a presbiterek, hogy megvizsgálják ezt az ügyet” (ApCsel 15,6). Péter elmondta, hogyan indította őt a Szentlélek arra, hogy megkeresztelje Kornéliuszt és háza népét, jóllehet ők nem voltak körülmetélve (vö. ApCsel 15,7–11). Pál és Barnabás elmondta missziós tapasztalatát Antiochia helyi egyházában (vö. ApCsel 15,12; vö. 15,1–5). Jakab a Szentírás fényében reflektált a hallottakra (vö. ApCsel 15,13–18), és olyan javaslatot tett, mely kedvező volt az egyház egységére nézve (vö. ApCsel 15,19–21). Erre az apostolok, a presbiterek és az egész egyház jónak látták, hogy kiválasszanak maguk közül néhány férfit, és Pállal és Barnabással elküldjék őket Antiochiába, mégpedig Júdást, másik nevén Barszabbászt, meg Szilást, akik a testvérek között vezető szerepet vittek. „Akkor az apostolok és a vének, az egész egyház egyetértésével úgy döntöttek, hogy kiválasztanak maguk közül néhány férfit,

elküldik őket Pállal és Barnabással Antiochiába” (ApCsel 15,22). A közösség a határozatot közlő levelet „a hit örömeivel fogadta” (ApCsel 15,23–33). Lukács számára ezek az események a helyes egyházi eljárás megnyilvánulásai, amelyek magukba foglalják mind az apostolok és a vének lelkipásztori szolgálatát, mind az egész közösség részvételét, mely hittel fogadja ezt a részvételre irányuló magatartást.

18. Pál, amikor a korintusiaknak ír, a kereszt balgaságát azonosítja Isten bölcsességével (vö. 1Kor 1,18–25). Magyarázva, hogyan érthető meg ez a paradoxon, ezt mondja: „Mi azonban birtokában vagyunk Krisztus gondolatainak” (1Kor 2,16; ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν; „nos autem sensum Christi habemus” – a Vulgata szerint). A „mi” itt a korintusi egyházra vonatkozik, mely egységben van az apostolával, és így a hívők egész közösségével (vö. 1Kor 1,1–2). Az a képesség, hogy valaki felismerje a megfeszített Messiást Isten bölcsességeként, a Szentlélek ajándéka, s nem a bölcsék vagy írástudók privilégiuma (vö. 1Kor 1,20), hanem a szegényeknek adatik, a peremre szorultaknak, és azoknak, akik balgák a világ szemében (vö. 1Kor 1,26–29). És így Pál bírálja a korintusiakat, hogy még nagyon is „test szerint” élnek, még nem készek a „szilárd eledelre” (1Kor 3,1–4). Hitüknek még érlelődnie kell, és jobban meg kell nyilvánulnia a szavaikban és a tetteikben.

19. Pál a szolgálata közben tiszteletet tanúsít a közössége hite iránt, és arra vágyik, hogy az elmélyüljön. A 2Kor 1,24-ben a következő szavakkal írja le apostoli szolgálatát: „Nem mintha uralkodni akarnánk rajtatok, hiteteken keresztül, nem, inkább örömetökben szeretnénk közreműködni. A hitetek ugyanis szilárd”, és bátorítja őket: „Tartsatok ki állhatatosan a hitben”, legyetek szilárdak a hitben! (1Kor 16,14). A tesszalonikaiakhoz azért ír levelet, hogy „megerősítsen benneteket hitetekben, és bátorítson” (1Tesz 3,2), és hasonló módon imádkozik más közösségek hitéért is (vö. Kol 1,9; Ef 1,17–19). Az Apostol nemcsak azért dolgozik, hogy mások hitét megerősítse, hanem azért, mert tudja, hogy ezáltal az ő hite is erősödik, a hitről való egyfajta párbeszédben: „hogy a hitben, amely éppúgy a tiétek is, mint az enyém, kölcsönösen megvigasztaljuk [megerősítsük] egymást” (Róm 1,12). Pál tanításának vonatkoztatási pontja, valamint lelkipásztori szolgálatának fókusza a közösség hite, amely helyet ad a közte és a közösségei között lévő jótékony kölcsönös kapcsolatnak.

20. János első levele említi az apostoli Hagyományt (1Jn 1,1–4), és emlékezteti az olvasókat a keresztségükre: „Titeket azonban fölkent a Szent, és ezt mindannyian tudjátok” (1Jn 2,20). Majd így folytatódik a levél: „A tőle

kapott kenet maradjon meg bennetek, és akkor nincs szükségetek rá, hogy bárki is tanítson benneteket, hiszen kenete megtanít benneteket mindenre, s ez igaz, nem hazugság. Aszerint, ahogy tanított benneteket, maradjatok benne” (1Jn 2,27).

21. Végül a Jelenések könyvében János, a próféta, az egyházaknak írt minden levelében ismétli (vö. Jel 2–3) a formulát: „Mindenki, akinek füle van a hallásra, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak!” (Jel 2,7 és párh.). Azt parancsolja az egyházak tagjainak, hogy figyeljenek a Lélek eleven szavára, fogadják be azt, és dicsőítsék az Istent. A hitnek való engedelmesség az – amely maga is a Lélek ajándéka –, ami képessé teszi a hívőt, hogy felismerje a tanítást, amely ugyanannak a Léleknek hiteles tanítása, és hogy válaszoljon a neki adott instrukciókra.

2. A fogalom kialakulása és annak helye az egyház történetében

22. A „sensus fidelium” fogalmának kidolgozása és rendszeres használata a reformáció korában kezdődött, bár a „consensus fidelium” döntő szerepét a megkülönböztetésben és a hit- és erkölcsstan fejlődésében már a patrisztika korában és a középkorban felismerték. Mindazonáltal ebből a szempontból nagyobb figyelmet kellett tulajdonítani a világiak sajátos szerepének. Ez a kérdés pedig különösen a tizenkilencedik századtól kezdve kapott főként figyelmet.

a) A patrisztika korában

23. Az első századok atyái és teológusai az egyház hitét tekintették biztos tájékozódási pontnak ahhoz, hogy az apostoli hagyomány tartalmát megkülönböztessék. Meggyőződésük az egyház megkülönböztetésének szilárdságát és tévedhetetlenségét illetően, a maga egészében, a hit és erkölcs dolgában ellentmondások közepette nyilvánult meg. Úgy utasították el az eretnekek által bevezetett veszélyes újdonságokat, hogy összehasonlították azzal, amit az összes egyházban tartottak és gyakoroltak.⁸ Tertullianus számára (kb. 160

8 YVES M.-J. CONGAR sok doktrinális kérdést azonosít művében, amelyekben a „sensus fidelium”-ot használják: *Jalons pour une Théologie du Laïcat*, (Paris, Éditions du Cerf, 1953), 450–453; és *Lay People in the Church: A Study for a Theology of Lay People*, London, Chapman, 1965, II. Appendix: „A »sensus fidelium« az Atyáknál”, 465–467.

– kb. 225) az a tény, hogy lényegileg minden egyház ugyanazt a hitet vallja, Krisztus jelenlétét és a Szentlélek vezetését bizonyítja; tévednek azok, akik eltérnek az egyház egészének hitétől.⁹ Ágoston számára (354–430) az egész egyház – „a püspöktől kezdve a legutolsó hívőig” – együtt tesz tanúságot az igazságról.¹⁰ A keresztények általános konszenzusa az apostoli hit biztos normájaként működik. Az apostoli hit biztos normája: „Securus judicat orbis terrarum [a világ egészének ítélete biztos]”.¹¹ Johannes Cassianus (kb. 360–435) azt tartotta, hogy a hívek egyetemes egyetértése elegendő érv az eretnekek megcáfolására,¹² Lerini Vince (meghalt kb. 445) pedig a hit normájaként azt javasolta, amit mindenhol, minden időben, mindenki hisz (quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est).¹³

24. Hogy megoldják a hívők között felmerült vitákat, az egyházatyák nemcsak közös hitre, hanem a gyakorlat állandó hagyományára is hivatkoztak. Például Jeromos (kb. 345–420) úgy tudta igazolni az ereklyék tisztelétét, hogy rámutatott a püspökök és a hívek gyakorlatára,¹⁴ Epiphanius (kb. 315–403) pedig Mária örök szüzességének védelmében megkérdezte, hogy merészelte-e bárki valaha úgy említeni Mária nevét, hogy ne tette volna hozzá: „a Szűz” jelzőt.¹⁵

25. A patrisztika korának tanúságtétele főként Isten egész népének próféta tanúságtételét hangsúlyozza, melynek minden bizonnal objektív jellege van. A teljes hívő nép, mint olyan, nem tévedhet a hit dolgaiban, állították, mert Krisztustól kenetet kaptak, a megígért Szentlelket, aki képessé teszi őket az igazság felismerésére. Néhány egyházatyá reflektált a keresztényeknek – akiket a hit lelkesített és akikben benne lakozott a Szentlélek – szubjektív kapacitására, hogy megőrizték az egyházban az igaz hitet, és elvessék a tévedéseket. Ágoston például felhívta a figyelmet erre, amikor azt állította, hogy

9 TERTULLIANUS, *De praescriptione haereticorum*, 21. és 28., in *CCSL* 1,202–203. és 209.

10 ÁGOSTON, *De predestinatione sanctorum*, XIV,27; in *PL* 44,980. Ő ezt a Bölcsesség könyve kánoni voltára való hivatkozással mondja.

11 ÁGOSTON, *Contra epistolam Parmeniani*, III,24; in *PL* 43,101. Vö. *De baptismo*, IV,XXIV,31; in *PL* 43,174. (a gyermekek megkeresztelésével kapcsolatosan): „Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur”.

12 CASSIANUS, *De incarnatione Christi*, I,6; in *PL* 50,29–30: „Sufficere ergo solus nunc ad confutandum haeresim deberet consensus omnium, quia indubitatae veritatis manifestatio est auctoritas universorum”.

13 LERINI VINCE, *Commonitorium*, II,5; in *CCSL* 64,149.

14 JEROMOS, *Adversus Vigilantium*, 5; in *CCSL* 79C,11–13.

15 SALAMISI EPIPHANIUS, *Panarion haereticorum*, 78,6; in *Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte*, „Epiphanius”, 3. köt., 456.

Krisztus, a „belső Tanító”, a világiakat – mint a pásztoraikat is – képessé teszi nemcsak arra, hogy befogadják a kinyilatkoztatás igazságát, hanem arra is, hogy igazolják és továbbadják azt.¹⁶

26. Az első öt évszázadban az egyház egészének hite döntőnek bizonyult a Szentírás kánonjának rögzítésében és a lényeges tanítások megfogalmazásában, amelyek például Krisztus istenségére, Mária örök szüzességére és istenanyaságára, a szentek tiszteletére és segítségül hívására vonatkoztak. Néhány esetben – amint azt Boldog John Henry Newman (1801–1890) megjegyezte – a világiak hite különösen is kulcsfontosságú szerepet kapott. A legszembetűnőbb példa erre a negyedik századi híres vita volt az ariánusokkal, akiket a Niceai Zsinat (Kr. u. 325) elítélt, ahol definiálták és kihirdették Jézus Krisztus istenségét, azonban ettől a zsinattól egészen a Konstantinápolyi Zsinatig (Kr. u. 381) folytatódott a bizonytalanság a püspökök között. Eme időszak alatt „a tévedhetetlen egyházra bízott isteni hagyományt sokkal jobban hirdették és tartották, mint a püspökök”. „Az »Ecclesia docens« funkcióinak átmeneti felfüggesztése történt. A püspökök testülete tévedett a hitének megvallásában. Eltérő módon beszéltek, egyik a másik ellenében; Nicea után mintegy hatvan évig nem volt határozott, változtathatatlan, következetes tanúságtétel.”¹⁷

b) A középkorban

27. Newman rámutatott arra is, hogy „a következő korszakban, amikor a művelt bencések Németországban [vö. Rabanus Maurus, kb. 780–856] és Franciaországban [vö. Ratramnus, meghalt 870 körül] a valódi jelenlét tanítételének megfogalmazásában bizonytalanságot mutattak, Paschasius [kb. 790 – kb. 860] a hívek által támogatva állította azt”.¹⁸ Valami hasonló történt azzal a dogmával kapcsolatban, amit XII. Benedek pápa a „Benedictus Deus” konstitúcióban (1336) fogalmazott meg a boldogító színelátásra vonatkozóan, leszögezve, hogy a lelkek rögtön a tisztítótűz után és az ítélet napja előtt

16 ÁGOSTON, *In Iohannis Evangelium tractatus*, XX,3; in *CCSL* 36,204; *Ennaratio in Psalmum*, 120,7; in *PL* 37,1611.

17 JOHN HENRY NEWMAN, *On Consulting the Faithful in Matters of Doctrine*, edited with an introduction by John Coulson, London, Geoffrey Chapman, 1961, 75–101; itt 75. és 77. Lásd UŐ, *The Arians of the Fourth Century* (1833; 3rd ed. 1871). Congar némi fenntartást fejezett ki azzal kapcsolatban, ahogy Newman elemzi ezt a kérdést, CONGAR, *Jalons pour une Théologie du Laïcat*, 395; és *Lay People in the Church*, 285–286.

18 NEWMAN, *On Consulting the Faithful*, 104.

részesednek benne:¹⁹ „A hagyomány, melyre a definíció alapozódott, a »consensus fidelium«-ban olyan világosan nyilvánult meg, amit a püspökök szukcessziója – bár közülük sokan voltak »Sancti Patres ab ipsis Apostolorum temporibus« – nem nyújtott”. „Igen nagy figyelmet fordítottak a »sensus fidelium«-ra; az ő véleményüket és tanácsukat nem kérték ki, de a tanúságtételüket elfogadták, az érzelmeikről tanácskoztak, de a türelmetlenségüktől, mondhatom, szinte félték”.²⁰ A Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásában való hitnek és tiszteletnek folyamatos kifejlődése a hívek körében – egyes teológusoknak ezzel a hittétellel való szembenállása ellenére is – egy másik nagy példa arra, milyen szerepet játszott a középkorban a „sensus fidelium”.

28. A skolasztikus tudósok elismerték, hogy a „congregatio fidelium” nem tévedhet a hit dolgaiban, mert Isten tanítja, egységben van Krisztussal, a fővel, s benne lakozik a Szentlélek. Aquinói Tamás, például, ezt teszi kiindulópontnak ahhoz, hogy az egyetemes egyházat a Szentlélek vezeti, s az Úr Jézus ígérete szerint megtanítja „minden igazságra” (Jn 16,13).²¹ Ő tudta, hogy az egyetemes egyház hitét tekintéllyel a főpapok fejezik ki,²² mégis különleges figyelmet fordított minden hívő személyes hitösztonére, s ő ezt a hit teológiai erényével kapcsolatban vizsgálta.

c) A reformáció korában és utána

29. A 16. század reformátorainak az őket érő kihívások miatt megújult figyelmet kellett fordítaniuk a „sensus fidei fidelium”-ra, s az első szisztematikus tárgyalást erről ennek eredményeként dolgozták ki. A reformátorok kiemelték Isten igéjének elsőbbségét a Szentírásban („Scriptura sola”) és a hívek papságát. Az ő nézetük szerint a Szentlélek benső tanúságtétele minden meg-

19 Lásd *DH* 1000.

20 NEWMAN, *On Consulting the Faithful*, 70.

21 AQUINÓI TAMÁS, *Summa theologiae*, IIa-IIae, q.1, a.9, s.c.; uo., IIIa, q.83, a.5, s.c. (a mise liturgiájával kapcsolatban); *Quodl.* IX, q.8 (a kanonizációval kapcsolatban). Vö. még BONAVENTURA, *Commentaria in IV librum Sententiarum*, d.4, p.2, dub. 2 (in *Uő*, *Opera omnia*, vol. 4, Quaracchi, 1889, 105): „[Fides Ecclesiae militantis] quamvis possit deficere in aliquibus personis specialiter, generaliter tamen numquam deficit nec deficiet, iuxta illud Matthaei ultimo: »Ecce ego vobiscum sum usque ad consumationem saeculi«”; uo., d.18, p.2, a. un. q.4 (490). In *Summa theologiae*, IIa-IIae, q.2, a.6, ad 3, Szent Tamás az egyetemes egyháznak ezt a tévedhetetlenségét Jézus ígéretére viszi vissza, amit Péternek tett, hogy a hite nem fog megfogatkozni (Lk 22,32).

22 *Summa theologiae*, IIa-IIae, q.1, a.10; q.11, a.2, ad 3.

keresztelt embernek megadja a képességet arra, hogy Isten igéjét a saját belátása szerint értelmezze; ez a meggyőződés ugyanakkor nem tartotta vissza őket attól, hogy a zsinatok folyamán tanítást adjanak a híveknek, és hogy katekizmusokat adjanak ki a nevelésükre. Tanaik megkérdőjelezték többek között a Hagyomány szerepét és státuszát, a pápa és a püspökök tekintélyét és jogát a tanításhoz, valamint a zsinatok tévedhetetlenségét. Hogy válaszoljanak az állításukra, mely szerint Krisztus jelenlétének és a Szentlélek vezetésének ígérete az egész egyháznak adatott, nemcsak a Tizenkettőnek, hanem minden egyes hívőnek,²³ arra készítette a katolikus teológusokat, hogy alaposabban fejtsék ki, hogyan szolgálják a pásztorok az emberek hitét. Miközben ezt tették, növekvő figyelmet szenteltek a hierarchia tanítói tekintélyének.

30. A katolikus ellenreformáció teológusai azokra a korábbi erőfeszítésekre alapozva, hogy szisztematikus ekkléziológiát kell kifejleszteni, a kinyilatkoztatás kérdését, annak forrásait és annak tekintélyét vetették fel. Először is azzal válaszoltak a reformátorok bizonyos hittételeket érintő kritikájára, hogy az egész egyháznak – mely a világiak és a klérus együttese – a tévedhetetlenségére hivatkoztak, „in credendo”.²⁴ S valóban, a Tridenti Zsinat ismételten hivatkozott az egész egyház ítéletére, amikor a katolikus tan tételait védelmezte. Az Eucharisztia szentségéről szóló dekrétumában (1551) például kifejezetten hivatkozott „az egész egyház érzékére [»universum Ecclesiae sensum«]”.²⁵

31. Melchior Cano (1509–1560) – aki részt vett a Zsinaton – tárgyalta először részletes kifejtéssel a „sensus fidei fidelum”-ot, megvédve azt az értéket, amit a katolikusok a Hagyomány bizonyító erejének tartottak a teológiai érvelésben. A „De locis theologicis” (1564) című traktátusában²⁶ a hívek aktuális közös konszenzusát a négy kritérium egyikének tartja annak eldöntéséhez, hogy egy tanítás vagy egy gyakorlat az apostoli hagyományhoz tartozik-e.²⁷

23 Lásd LUTHER MÁRTON, *De captivitate Babylonica ecclesiae praecluidium*, WA 6,566–567, és KÁLVIN JÁNOS, *Institutio christianae religionis*, IV,8,II; Krisztus ígéretei a Mt 28,19 és Jn 14,16.17 helyeken találhatók.

24 Lásd GUSTAV THILS, *L’Infaillibilité du Peuple chrétien »in credendo«: Notes de théologie post-tridentine*, Paris, Desclée de Brouwer, 1963.

25 *DH* 1637; lásd még *DH* 1726. Hasonló kifejezésekhez lásd YVES M.-J. CONGAR, *La Tradition et les traditions*, vol. II. *Essai théologique*, Paris, Fayard, 1963, 82–83; és *Tradition and Traditions*, London, Burns & Oates, 1966, 315–317.

26 *De locis theologicis*, ed. JUAN BELDA PLANS, Madrid, 2006. Cano tíz locust sorol fel: Szentírás, Krisztus és az apostolok hagyományai, Katolikus Egyház, Zsinatok, Római Egyház, szent öregek, skolasztikus teológusok, természetes ész, filozófusok, emberi történelem.

27 *De locis theologicis*, IV. könyv, 3. fej. (Plans ed.), 117). „Si quidquam est nunc in Ecclesia com-

Az egyház doktrinális kérdésben való tekintélyéről szóló egyik fejezetében azzal érvelt, hogy az egyház azért nem tud tévedni, mert ő a Jegyes (vö. Oz 2; 1Kor 11,2) és Krisztus Teste (vö. Ef 5), s mert a Szentlélek vezeti (vö. Jn 14,16.26).²⁸ Cano azt is kifejtette, hogy az „egyház” szó olykor minden hívőre vonatkozik, beleértve a pásztorokat is, olykor pedig a vezetőikre és pásztoraikra (principes et pastores), minthogy ők is birtokolják a Szentleket.²⁹ Az első értelemben használta a szót, amikor kifejtette, hogy az egyház hite nem tévedhet, hogy az egyház a hitben nem téveszthet, és hogy a tévedhetetlenség nemcsak a régmúlt idők egyházának volt tulajdonsága, hanem a mai szervezetében látható egyháznak is. A második értelemben használta az „egyház” szót, amikor arról tanított, hogy annak pásztorai tévedhetetlenek, amikor kötelező erejű doktrinális ítéletet hoznak, mert ebben a Szentlélek segíti őket (vö. Ef 4; 1Tim 3).³⁰

32. Bellarmin Róbert (1542–1621) az egyházat a reformáció kritikájával szemben védelmezve, kiindulópontnak a látható egyházat vette, „az összes hívő egyetemességét”. Számára mindaz, amit a hívek „de fide” tartanak, és mindaz, amit a püspökök a hithez tartozóként tanítanak, szükségszerűen igaz és hiendő.³¹ Hangsúlyozta, hogy az egyház zsinatai azért nem tévedhetnek, mert a „consensus Ecclesiae universalis”-t birtokolták.³²

33. A Tridenti Zsinat utáni kor egyéb teológusai folyamatosan állították az „Ecclesia in credendo” (ez alatt az egész egyházat értették, belefoglalva a

muni fidelium consensione probatum, quod tamen humana potestas efficere non potuit, id ex apostolorum traditione necessario derivatum est”.

28 *De locis theologícis*, I. könyv, 4. fejezet (144–146)

29 *De locis theologícis*, I. könyv, 4. fejezet (149): „Non solum Ecclesia universalis, id est, collectio omnium fidelium hunc veritatis spiritum semper habet, sed eundem habent etiam Ecclesiae principes et pastores”. A VI. könyvben Cano megvédi a római pápa tekintélyét, amikor „ex cathedra” definiál egy tanítást.

30 *De locis theologícis*, I. könyv, 4. fejezet (150–51): „Priores itaque conclusiones illud astruebant, quicquid ecclesia, hoc est, omnium fidelium concio teneret, id verum esse. Haec autem illud affirmat pastores ecclesiae doctores in fide errare non posse, sed quicquid fidelem populum docent, quod ad Christi fidem attineat, esse verissimum”.

31 BELLARMIN RÓBERT, *De controversiis christianae fidei*, Velence, 1721, II, I, 3. könyv, 14. fejezet: „Et cum dicimus Ecclesiam non posse errare, id intelligimus tam de universitate fidelium quam de universitate Episcoporum, ita ut sensus sit eius propositionis, ecclesia non potest errare, id est, id quod tenent omnes fideles tanquam de fide, necessario est verum et de fide; et similiter id quod docent omnes Episcopi tanquam ad fidem pertinens, necessario est verum et de fide” (73).

32 *De controversiis*, II, I, 2. könyv, 2. fejezet: „Concilium generale repraesentat Ecclesiam universam, et proinde consensum habet Ecclesiae universalis; quare si Ecclesia non potest errare, neque Concilium oecumenicum, legitimum et approbatum, potest errare” (28).

pásztorokat is) tévedhetetlenségét, de elkezdtek élesen megkülönböztetni a „tanító egyház” és a „tanuló egyház” szerepét. A korábban az „Ecclesia in credendo” „aktív” tévedhetetlenségére helyezett hangsúly fokozatosan áthelyeződött az „Ecclesia docens” aktív szerepére. Általánossá lett annak állítása, hogy az „Ecclesia discens” csak „passzív” módon birtokol tévedhetetlenséget.

d) A 19. században

34. A 19. század meghatározó szakasz volt a „sensus fidei fidelium”-ra vonatkozóan. Megélték a Katolikus Egyházban – részben a modern kultúra képviselőinek és a más hagyományú keresztényeknek kritikájára való reakcióként, részben pedig benső érlelődésből – a történelmi tudatosság növekedését, az egyházatyák és a középkori teológusok iránti újraéledt érdeklődést, továbbá az egyház misztériumának megújult kutatását. Ebben az összefüggésben olyan katolikus teológusok, mint Johann Adam Möhler (1796–1838), Giovanni Perrone (1794–1876) és John Henry Newman új figyelmet szenteltek a „sensus fidei fidelium”-nak – mint „locus theologicus”-nak –, hogy kifejtsék, hogyan tartja meg a Szentlélek az egész egyházat az igazságban, és hogy igazolják az egyház doktrínájának fejlődését. A teológusok rámutattak az egész egyház aktív szerepére, különösen is a világi hívek jelentőségére az egyház hitének megőrzésében és továbbadásában; és ezt az elgondolást az Egyházi Tanítóhivatal implicit módon megerősítette abban a folyamatban, mely elvezetett a Szeplőtelen Fogantatás dogmájának a definiálásához (1854).

35. Johann Adam Möhler, a tübingeni tudós, a racionalizmustól védve a katolikus hitet, élő szervezetként próbálta meg leírni az egyházat, valamint összefoglalni azokat az alapelveket, amelyek a doktrína fejlődését irányítják. Az ő felfogása szerint a Szentlélek az, aki animálja, vezeti és Krisztus közösségként egyesíti a híveket, kialakítja bennük a hit egyházas „tudatát” („Gemeingeist” vagy „Gesamtsinn”), olyan valamit, mint a „Volkgeist” vagy nemzeti szellem.³³ Ez a „sensus fidei”, amely Hagyomány szubjektív eleme, szükség-szerűen magába foglal egy objektív elemet is – az egyház tanítását –, mivel a hívek keresztény „érzéke”, mely a szívükben él, és gyakorlatilag egyenértékű a Hagyománnyal, soha nem választható el annak tartalmától.³⁴

33 J. A. MÖHLER, *Die Einheit in der Kirche oder das Prinzip des Katholizismus* [1825], ed. J. R. GEISELMANN, Köln-Olten, Jakob Hegner, 1957, 8ff., 50ff.

34 J. A. MÖHLER, *Symbolik oder Darstellung der dogmatischen Gegensätze der Katholiken und Protestanten, nach ihren öffentlichen Bekenntnisschriften* [1832], ed. J. R. GEISELMANN, Köln-Ol-

36. John Henry Newman kezdetben azért vizsgálta a „sensus fidei fidelium”-ot, hogy feloldja a nehézségeit a dogmafejlődés problémájával kapcsolatban. Ő volt az első, aki egy teljes egészében ennek szentelt tanulmányt publikált – „An Essay on the Development of Christian Doctrine” (1845) címmel –, és aki a hithű fejlődés jellegzetességeit kifejtette. Hogy különbséget tegyen a hűséges és hamis fejlődés között, Ágoston normáját vette át – az egész egyház általános egyetértését „securus judicat orbis terrarum” –, de azt is látta, hogy a tévedhetetlen tekintély szükséges ahhoz, hogy az egyház az igazság útján maradjon.

37. Möhler és Newman meglátásait alkalmazva,³⁵ Perrone visszanyúlt a „sensus fidelium” patrisztikus értelmezéséhez, hogy így válaszoljon arra az igen elterjedt várakozásra, hogy a pápa mondja ki Mária Szeplőtelen Fogantatását. A hívek és pástoraik egyöntetű konszenzusában – vagy „conspiratio”-jában – garanciát talált eme tan apostoli eredetére vonatkozóan. Megállapította, hogy a legjelentősebb teológusok bizonyító erőt tulajdonítottak a „sensus fidelium”-nak, és hogy „a hagyomány eszközei” egyikének ereje pótolni tudja egy másikat, például „az Atyák hallgatását”.³⁶

38. Perrone kutatásainak befolyása érződik IX. Piusz pápa döntésében, aki a Szeplőtelen Fogantatás definiálásának folyamatában, különösen ha figyelembe vesszük, hogy a döntés kihirdetése előtt a világ összes püspökétől írásban kért választ, hogy a papságuk és híveik áhítatgyakorlatában a Szűz Szeplőtelen Fogantatásának tisztelete hogyan van jelen.³⁷ Az „Ineffabilis Deus” (1854) apostoli konstitúcióban, mely tartalmazza a hittételt, IX. Piusz pápa egyértelműen kijelentette, hogy bár már ismerte a püspökök erre vonatkozó véleményét, kérte őket, hogy informálják őt a hívek áhítataról és tiszteletéről ebben a kérdésben, és úgy fejezte be, hogy „a Szentírás, a tisz-

---

ten, Jakob Hegner, 1958, §38. Az egyéni értelmezés protestáns elvével szemben ő megerősítette az egész egyház ítéletének a fontosságát.

35 Newman 1847-ben találkozott Perronéval, és megvitatták Newman elgondolását a doktrína fejlődésével kapcsolatban. Newman a „sensus ecclesiae” fogalmát használta ezzel összefüggésben. Vö. T. LYNCH, ed., „The Newman-Perrone Paper on Development”, in *Gregorianum* 16 (1935) 402–447, különösen 3. fejezet, 25.

36 IOANNIS PERRONE, *De Immaculato B. V. Mariae Conceptu an Dogmatico Decreto definiri possit*, Romae, 1847, 139. 143–145. Perrone oda konkludált, hogy a hithű keresztény „mélységesen meg lenne botránkozva”, ha Mária Szeplőtelen Fogantatása „a legkisebb mértékben is kérdésessé válna” (156.). Más eseteket is talált, amelyekben az Egyházi Tanítóhivatal a „sensus fidelium”-ra alapozott doktrinális definíciójához, például azt a tanítást, hogy az igazak lelkei részesülnek a boldogító színelátásban már a halottak feltámadása előtt is (147–148.).

37 Lásd IX. PIUSZ PÁPA, *Ubi primum* enciklika (1849), 6.

teletre méltó Hagyomány, az egyetemes egyház érzéke [»perpetuus Ecclesiae sensu«], a katolikus püspökök és papok figyelemre méltó egyetértése [»singularis catholicorum Antistitum ac fidelium conspiratio«], valamint elődeink említésre méltó cselekedetei és megnyilatkozásai” nagyszerűen rámutattak erre a tanra és meghirdették azt.³⁸ A pápa ehhez Perrone tanulmányának nyelvezetét használta a püspökök és hívek egységes tanúságtételének leírásában. Newman kiemelte a „conspiratio” fogalmát, és így kommentálta azt: „a kettő, azaz a tanító és a tanuló egyház kettős tanúságtételként tartozik össze, kölcsönösen illusztrálja egymást, és soha nem szabad egymástól elszakadnia”.³⁹

39. Amikor Newman később megírta a „On Consulting the Faithful in Matters of Doctrine” (1859) című művét, azt akarta megmutatni, hogy a híveknek (a lelkipásztoroktól elkülönült) saját, aktív szerepük is van a hit megőrzésében és továbbadásában. „Az apostoli hagyomány az egész egyházra – a maga különböző részeiben és funkcióiban – lett bízva »per modum unius«”, de a püspökök és a világi hívek különböző módon tesznek róla tanúságot. A Hagyomány – mint mondja – „a különböző korokban eltérő módon nyilatkozik meg, olykor a püspökök szavai által, olykor a hittudósok által, olykor a nép által, olykor a liturgia, a rítusok, a szertartások és a szokások által, az események, viták, mozgalmak és minden egyéb jelenség által, amit a történelem név alatt lehet érteni”.⁴⁰ Newman szerint „van valami a »pastorum et fidelium conspiratio«-ban, ami nem pusztán a lelkipásztorokra vonatkozik”.⁴¹ Ebben a művében Newman bőségesen idézi azokat az érveket, amelyeket mintegy évtizeddel előbb Giovanni Perrone terjesztett elő a Szeplőtelen Fogantatás definíciója érdekében.⁴²

40. Az I. Vatikáni Zsinat „Pastor Aeternus” dogmatikai konstitúciója, amely definiálta a pápa tévedhetetlen tanítóhivatalát, egyáltalán nem hagyta figyelmen kívül a „sensus fidei fidelium”-ot, hanem éppen ellenkezőleg, feltételezte azt. A konstitúció első változatának, a „Supremi Pastoris”-nak, melyből az kifejlődött, van egy fejezete az egyház tévedhetetlenségéről (a

38 IX. PIUS PÁPA, *Ineffabilis Deus* apostoli konstitúció (1854).

39 NEWMAN, *On Consulting the Faithful*, 70–71.

40 NEWMAN, *On Consulting the Faithful*, 63; vö. 65. Newman rendszeresen különbséget tesz a „pásztorok” és a „hívek” között. Olykor hozzáteszi a „hittudósokat” (teológusokat) mint a tanúktól megkülönböztetett kategóriát, és a klérus alsóbb tagjait a „hívek” közé sorolja, kivéve, amikor a „világi hívőket” említi.

41 NEWMAN, *On Consulting the Faithful*, 104.

42 NEWMAN, *On Consulting the Faithful*, 64–70; vö. fentebb, 37. pont.

kilencedik fejezet).⁴³ Azonban amikor megváltoztatták a napirendet, hogy a pápai tévedhetetlenség kérdését megoldják, az erről az elvről szóló vitát elhalasztották, és többé nem is tárgyalták. Mindazonáltal Vincent Gasser püspök a pápai tévedhetetlenség definíciójáról szóló „relatio”-jában kifejtette, hogy a pápának adott sajátos segítség nem emeli őt ki az egyházból, és nem szakítja el a pápát az egyház egészétől, s nem zárja ki a konzultációt és az együttműködést.⁴⁴ A Szeplőtelen Fogantatás definíciója jó példa volt arra – mondta –, hogy „egy ilyen nehéz ügyben a pápa szükségesnek tartotta a maga informálódásához megkérdezni a püspököket – mint rendes eszközöket – az egyház véleményéről”.⁴⁵ Egy olyan formulában, amely a gallikanizmust akarta kizárni, a „Pastor Aeternus” leszögezte, hogy a pápa „ex cathedra” doktrinális definíciói a hit és erkölcs dolgában megváltoztathatatlanok „önmaguktól, nem pedig az egyház egyetértése miatt [»ex sese non autem ex consensu Ecclesiae«],⁴⁶ de ez nem teszi fölöslegessé a „consensus Ecclesiae”-t. Amit ki kell zárni: az a feltevés, miszerint egy ilyen definíció előzetesen vagy utólagosan megkívánná ezt a konszenzust, mint hitelességi feltételt.⁴⁷ A modernista krízisre válaszként a Szent Officium „Lamentabili” (1907) dekrétuma megerősítette az „Ecclesia docens” szabadságát az „Ecclesia discens”-szel szemben. A dekrétum cenzúrázta azt a javaslatot, mely megengedte volna, hogy a lelkipásztorok csak azt tanítsák a híveknek, amit azok már úgylis hisznek.⁴⁸

e) A 20. században

41. A 20. században katolikus teológusok a „sensus fidei fidelium” tanát a Hagymány teológiai összefüggésében, a megújult ekkleziológiai szemléletben és a laikusság teológiájával kapcsolatban vizsgálták. Hangsúlyozták, hogy „az egyház” nem azonos a lelkipásztoraival, hogy az egész egyház a Szentlélek

43 MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio*, III (51), 542–543. Ez (a fejezet) leszögezi, hogy az egyház tévedhetetlensége kiterjed minden kinyilatkoztatott igazságra a Szentírásban és a Hagymányban – vagyis a hit depositumára –, és mindarra, ami szükséges annak megvédéséhez és megőrzéséhez.

44 Vö. MANSI, IV (52), 1213–1214.

45 *Ibid.*, 1217. Gasser hozzáfűzi: „sed talis casus non potest statui pro regula”.

46 *DH* 3074. A gallikán álláspont „Négy fejezetének” egyike megállapította, hogy a pápa ítélete „nem megváltoztathatatlan, ha az egyház megadja hozzá az egyetértését”.

47 Lásd GASSER, in MANSI, IV (52), 1213–1214.

48 Az elítélt javaslat így szól: „Az igazság definiálásában a »tanító egyház« együttműködik a »tanuló egyházzal«, oly módon, hogy a »tanító egyháznak« nem marad más dolga, mint elfogadni a »tanuló egyház« véleményeit” (*DH* 3406.).

működése miatt a Hagymány alanya vagy „szerve”; és hogy a laikusoknak aktív szerepük van az apostoli hit átadásában. Az Egyházi Tanítóhivatal ezt a fejlődést magáévá tette, akár a Szűz Mária dicsőséges mennybevételének definiálására irányuló megbeszélés alkalmával, akár a II. Vatikáni Zsinattal, amely visszaállította és megerősítette a „sensus fidei” tanát.

42. 1946-ban, elődeit követve, XII. Piusz pápa elküldte a „Deiparae Virginis Mariae” kezdetű körlevelet a világ minden püspökének, arra kérve őket, hogy informálják őt „a papság és a hívek jámborsági gyakorlatáról (figyelembe véve a hitüket és a jámborságukat) a Boldogságos Szűz Mária mennybevételével kapcsolatban”. Ezzel megerősítette azt a gyakorlatot, hogy egy dogma kihirdetése előtt konzultációt kell folytatni a hívekkel, és a „Munificentissimus Deus” (1950) kezdetű apostoli konstitúcióban tanúságot tett arról, hogy csaknem „egyértelmű választ” kapott.⁴⁹ A Mária mennybevételében való hit valóban „mélyen belegyökerezett a hívek szívébe”.⁵⁰ XII. Piusz pápa hivatkozott arra, hogy „az egyház rendes tanítóhivatali tekintélye és a keresztény nép hite egybeesik”, és azt mondta a Mária mennybevételében való hittel kapcsolatban, amit IX. Piusz pápa az ő Szeplőtelen Fogantatásában való hittel kapcsolatban, vagyis hogy jelen volt a „singularis catholicorum Antistitum et fidelium conspiratio”. Hozzátette, hogy ez a „conspiratio” „biztos és tévedhetetlen módon” mutatta meg, hogy Mária mennybevétele Istentől adott, igaz kinyilatkoztatás, és ahhoz az isteni depositumhoz tartozik, melyet Krisztus bízott Jegyesére, azért, hogy azt hűségesen őrizze és tévedhetetlenül tanítsa.⁵¹ A pápai döntés mindkét esetben megerősítette és hitelesítette a hívők által épségben megtartott hitet.

43. Yves M.-J. Congar (1904–1995) jelentősen hozzájárult a „sensus fidei fidelis” és a „sensus fidei fidelium” tanának fejlődéséhez. A „Jalons pour une Théologie du Laïcat” (eredeti kiadása: 1953) című művében ezt a tant úgy magyarázta, hogy így részesülnek a világiak az egyház prófétai funkciójában. Congar jól ismerte Newman munkáját, és ugyanazt a módszert alkalmazta (vagyis az egyház hármasságát, illetve a „sensus fidelium”-ot mint a prófétai tisztség kifejeződését), bár anélkül, hogy Newmanre közvetlenül hivatkozott volna.⁵² Úgy írta le a „sensus fidelium”-ot, hogy az a Szentlélek

49 XII. PIUSZ PÁPA, *Munificentissimus Deus* apostoli konstitúció, 12.

50 *Munificentissimus Deus*, 41.

51 *Munificentissimus Deus*, 12.

52 Lásd CONGAR, *Jalons pour une Théologie du Laïcat*, 6. fejezet. A skéma megtalálható Newman „Via Media”-jának (1877) előszavában.

ajándéka „egyszerre adatva mind a hierarchiának, mind a hívek egész testületének”, és megkülönböztette a hit objektív valóságát (mely a Hagymányt alkotja) a szubjektív aspektustól, a hit kegyelmétől.⁵³ Míg a korábbi szerzők a különbséget hangsúlyozták az „Ecclesia docens” és az „Ecclesia discens” között, Congar arra törekedett, hogy ennek szerves egységét mutassa be. Ezt írta: „A hívő és szerető egyház, vagyis a hívők testülete, tévedhetetlen a hit élő birtoklásában, nem pusztán egyes tevékenységében vagy ítéletében”.⁵⁴ A hierarchia tanítása a kommuniót szolgálja.

44. A II. Vatikáni Zsinat tanítása bőségesen hivatkozik Congar meglátásaira. A „Lumen Gentium” első fejezete, „Az egyház misztériumáról”, azt tanítja, hogy a Szentlélek „az egyházban és a hívők szívében mint templomban lakik”, az egyházat „elvezeti a teljes igazságra (vö. Jn 16,13), és összefog a szolgálatban és a közösségben, különböző hierarchikus és karizmatikus ajándékokkal látja el, irányítja és ékesíti a maga gyümölcseivel (vö. Ef 4,11–12; 1Kor 12,4; Gal 5,22)”.⁵⁵ A második fejezet ezt folytatja az egyház egészéről – mint „Isten népéről” – szólva, mielőtt különbséget tenne a világiak és a felszenteltek között. A cikkely (LG 12), mely a „sensus fidei”-t említi, azt tanítja, hogy „a hívők összessége, mely a Szentlélek kenetének birtokában van (vö. 1Jn 2,20.27), a hitben nem tévedhet”. Az „Igazság Lelke” ébreszti fel és tartja fenn a hitnek azt a „természetfeletti megértését [»supernaturali sensu fidei«]”, amely „akkor mutatkozik meg, »amikor az egész nép, a püspököktől kezdve a legjelentéktelenebb utolsó hívőig«, hit és erkölcs dolgában kifejezi egyetemes egyetértését”. A „sensus fidei”-nek köszönhetően „Isten népe a szent Tanítóhivatal hűségesen követett vezetésével már nem emberi szót, hanem valóban Isten igéjét kapja (vö. 1Tesz 2,13)”. Eme leírás szerint a „sensus fidei” aktív képesség vagy érzék, amely által az ember képes arra, hogy „az egyszer átadott szent hit tanítását” (vö. Zsid 3) átvegye és megértse. Ez valójában azt jelenti, a nép nemcsak „fogyatkozás nélkül ragaszkodik” ehhez a hithez, hanem „hogyan helyes ítélettel egyre elmélyül benne és egyre inkább alkalmazza életében”. Ez az az eszköz, amely által a nép „Krisztus prófétai küldetéséből is részesedik”.⁵⁶

53 CONGAR, *Jalons pour une Théologie du Laïcat*, 398; és *Lay People in the Church*, 288.

54 *Jalons pour une Théologie du Laïcat*, 399; és *Lay People in the Church*, 289.

55 LG 4.

56 LG 12. A zsinat még egyéb helyeken is utal a hívek vagy az egyház „érezkére” a LG 12. pontjához hasonló módon. Utal a „sensus Ecclesiae”-ra (DV 23.), a „sensus apostolicus”-ra (AA 25.), a „sensus catholicus”-ra (AA 30.), a „sensus Christi et Ecclesiae”-re és a „sensus communionis cum Ecclesia”-ra (AG 19.), a „sensus christianus fidelium”-ra (GS 52). Sőt utal az „integer christianus sensus”-ra (GS 62) is.

45. A „Lumen Gentium” aztán a harmadik és a negyedik fejezetben arról is ír, hogy Krisztus a maga prófétai tisztségét hogyan gyakorolja nem pusztán az egyház lelkipásztorain, hanem a világi hívőkön keresztül is. Azt tanítja, hogy az Úr az ő „végső dicsőségének megnyilvánulásáig” betölti küldetését „nem csupán a Hierarchia által, mely az ő nevében és hatalmával tanít, hanem a világi hívek által is”, akiket „tanúnak állít, és a hit érzékével és a szó kegyelmével ellát [»sensus fidei et gratia verbi instruit«] (vö. ApCsel 2,17–18; Jel 19,10), hogy az evangélium ereje a mindennapi életben, a családban és a társadalomban megnyilvánuljon”. A szentségekből erőt merítve „a világi hívek a remélendő dolgok hatásos hírnökei” (vö. Zsid 11,1) lesznek, „világi hívek... értékesen járulhatnak hozzá a világ evangelizációjához”.⁵⁷ Itt a „sensus fidei” úgy jelenik meg, mint Krisztus ajándéka a híveknek, s még egyszer úgy leírva, mint aktív képesség, amely által a hívek képessé válnak megérteni, megélni és meghirdetni az isteni kinyilatkoztatás igazságait. Ez az ő evangelizációs munkájuk alapja.

46. A „sensus fidei”-t említi a zsinat tanítása a tanbeli fejlődésről szóló tanításban, az apostoli hit továbbadásával kapcsolatban. A „Dei Verbum” azt mondja, hogy „az apostoloktól származó hagyomány a Szentlélek segítségével az egyházban kibontakozik”. Ugyanis „egyre teljesebb lesz az áthagyományozott dolgok és szavak megértése”. A zsinat pedig ennek háromféle módját határozza meg: „részen a hívők elmélkedése és keresései folytán, akik a szívükben el-elgondolkoznak rajtuk (vö. Lk 2,19 és 51); részben a tapasztalt lelki dolgok benső megértéséből [»ex intima spiritualium rerum quam experiuntur intelligentia«]; részben azok ige hirdetéséből, akik a püspöki utódlással együtt megkapták az igazság biztos karizmáját is”.⁵⁸ Bár ez a szakasz nem említi kifejezetten a „sensus fidei” kifejezést, de a szemlélődés, a tanulmányozás és a hívek tapasztalata, melyre hivatkozik, egyértelműen társul a „sensus fidei”-vel, és a kommentátorok többsége egyetért abban, hogy a zsinati atyák tudatosan hivatkoztak Newman tanfejlődésről szóló elméletére. Ha ezt a szöveget a „Lumen Gentium” 12. fejezetének a „sensus fidei”-ről szóló leírása fényében olvassuk – a hit természetfeletti érzékeként, a Szentlélektől indítatva, amely által a nép a pásztorok vezetésével tévedhetetlenül ragaszkodik a hithez –, rögtön látható, hogy ez ugyanazt az elgondolást fejezi ki. Amikor utal a „páratlan egyetértés”-re, aminek a püspökök és a hívek között meg kell lennie a gyakorlatban és az apostolok által áthagyományozott hit megvallá-

⁵⁷ LG 35.

⁵⁸ DV 8.

sában, a „Dei Verbum” ugyanazt a kifejezést használja, ami a két mariológiai dogma megfogalmazásában is megtalálható: „singularis fiat Antistitum et fidelium conspiratio”.⁵⁹

47. A zsinat óta az Egyházi Tanítóhivatal sok kulcsfontosságú pontját megerősítette a zsinat „sensus fidei”-ről szóló tanításának,⁶⁰ és egy új kérdést is tárgyalt, mégpedig azt a fontosat, hogy nem szabad feltételezni, hogy a közvélemény az egyházon belül (vagy akár rajta kívül) szükségszerűen egybeesik a „sensus fidei (fidelium)”-mal. A „Familiaris Consortio” kezdetű zsinat utáni apostoli buzdításában (1981) II. János Pál pápa megvizsgálta azt a kérdést, milyen kapcsolata lehet „a hit természetfeletti érzékének” a „hívek konszenzusával” és a szociológiai és statisztikai kutatások által meghatározott többségi véleménnyel. A „»sensus fidei« – írja – nem csupán és nem szükségszerűen a hívők közvéleményében áll”. Az egyház pásztorainak „fejleszteniük kell a hitérteket, s hiteles megnyilvánulási módjait tekintéllyel kell mérlegelniük és megítélniük, hogy így a hívőket az evangéliumi igazság érettebb megértésére vezessék”.⁶¹

II. fejezet:

A „sensus fidei fidelis” a hívek személyes életében

48. Ez a második fejezet a „sensus fidei fidelis” természetével foglalkozik. Különösen is felhasználja az érveknek és kategóriáknak a klasszikus teológia által nyújtott keretrendszerét annak érdekében, hogy reflektáljon arra, ho-

59 DV 10.; vö. *Ineffabilis Deus*, 18. és *Munificentissimus Deus*, 12.

60 Lásd például II. János Pál pápa tanítását a „Christifideles Laici” apostoli buzdításában (1988), mely szerint minden hívő részesül Krisztus hármasköréből, valamint az összes laikus hívőre való utalását, hogy „részesedik... az egyház természetfeletti hitéből (sensus fidei supernaturalis Ecclesiae)”, és „a hitben nem tévedhet” (LG 12.), 14. pont. Vö. a LG 12. és 35.-re, valamint a DV 8.-ra való utalást és a HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Mysterium Ecclesiae* (1973), 2.-t is.

61 II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Familiaris Consortio* apostoli buzdítás (1981), 5. A „Donum Veritatis” kezdetű *Instrukciójában* (1990), mely a teológus egyházi hivatásáról szól, a Hittani Kongregáció óvott „a nagyszámú keresztény közvéleményének” és a „sensus fidei” azonosításától: a „sensus fidei” a „teológiai hit sajátja” és Isten ajándéka, amely segíti a keresztény embert „személyesen ragaszkodni az igazsághoz”, úgy hogy azt hiszi, amit az egyház hisz. Mivel a hívőket tápláló vélemények közül nem mindegyiknek forrása szükségszerűen a hit, és az emberek sokaságát a közvélemény befolyásolja, szükséges hangsúlyozni, amint a zsinat is tette, hogy „felbonthatatlan a kapcsolat a »sensus fidei« és Isten népének a pásztorok tanítóhivatala részéről történő vezetése között” (35. pont).

gyan működik a hit az egyes hívek személyes életében. Bár a bibliai hitfogalom tágabb, a klasszikus értelmezés egy lényeges szempontra mutat rá: az értelem a szereteten keresztül kapcsolódik a kinyilatkoztatott igazsághoz. A hitnek ez a felfogása ma is jól szolgálja a „sensus fidei fidelis” megértését. Ezt tekintve, a fejezet a figyelembe veszi a „sensus fidei fidelis” bizonyos megnyilvánulásait még a hívek életében is, mivel egyértelmű, hogy a „sensus fidei” személyes és egyházi aspektusát nem lehet elszakítani egymástól.

I. A „sensus fidei” mint hitérzék

49. A „sensus fidei fidelis” egy olyan spirituális érzék, mely képessé teszi arra a hívőt, hogy spontán módon ítélje meg, hogy egy sajátos tanítás vagy egy részleges gyakorlat összhangban van-e vagy nincs az evangéliummal és az apostoli hittel. Lényegileg kapcsolódik magához a hit erényéhez, abból fakad, annak tulajdona.⁶² Azért hasonlítható egy ösztönhöz, mert elsősorban nem racionális megfontolás eredménye, hanem sokkal inkább spontán, természetes ismeret, bizonyos érzékenység („aisztheszisz”).

50. A „sensus fidei fidelis” elsősorban és főként abból az egytermészetűségből fakad, amelyet a hit hoz létre a hívő alany és a hit hiteles tárgya, azaz Istennek Jézus Krisztusban kinyilvánított igazsága között. Általánosan mondván az egytermészetűség olyan helyzetre utal, amiben egy „A” valóság olyan bensőséges kapcsolatban áll egy másik, „B” valósággal, hogy az „A” úgy részesedik a „B” természetes adottságaiból, mintha a sajátjairól lenne szó. Az egytermészetűség lehetővé teszi a megismerés eredeti és mély formáját. Például amilyen mértékben egy barát társul egy másikhoz, olyan mértékben válik képessé spontán módon megítélni, mi a megfelelő a másiknak, mert megosztja a másik hajlamait, és így megérti az egytermészetűség révén, hogy mi a jó és mi a rossz a másiknak. Ez az ismeret – más szavakkal – különbözik attól az objektív tudástól, amely a fogalomalkotásokon és az érvelésen keresztül alakul ki. Ez átéléssel vagy a szív ismeretével szerzett tapasztalat.

51. Minden erény egytermészetűvé teszi az alanyát – vagyis aki azt birtokolja – a maga tárgyával, azaz a cselekvés egy bizonyos típusával. Az erény

62 A „sensus fidei fidelis” feltételezi a hívőben a hit erényét. Valójában élő megtapasztalása annak a hitnek, ami a hívőt képessé teszi arra, hogy megkülönböztesse: egy tanítás hozzátartozik-e a hitletéteményhez, avagy nem. Így tehát csak a meglehetősen tág és származtatott mértékben tudja a „sensus fidei fidelis”-nek tulajdonítani a kezdeti hitaktushoz szükséges megkülönböztetést.

itt a személynek azt az állandó képességét (vagy „habitusát”) jelenti, hogy értelmileg vagy erkölcsileg hogyan kell viselkednie. Az erény egyfajta „második természet”, amely által az emberi személy felépíti önmagát, szabadon aktualizálva az emberi természetébe vésett erőit. Így ez határozott és stabil irányulást ad a természetes képességek működésének; olyan viselkedések felé irányítja az erényes személyt, hogy már „természetesen”, „könnyedén és örömmel uralja önmagát”.⁶³

52. Minden erénynek kettős hatása van: először is természetes módon hajlítja az azt birtokló személyt a „tárgya” (egy bizonyos cselekvési mód) felé, másodszor pedig spontán módon távol tartja mindattól, ami vele ellenkezik. Például ha valakiben kialakul a tisztaság erénye, egy „hatodik érzékkel”, „lelki ösztönnel” rendelkezik,⁶⁴ ami lehetővé teszi számára, hogy megkülönböztesse, melyik a legbonyolultabb helyzetekben is követendő helyes magatartás, spontán módon elfogadva azt, amit meg kell tennie, és elutasítani, amit el kell kerülnie. A tiszta személy így ösztönösen a helyes magatartást ölti fel ott, ahol az érveket fontolgotó moralista talán tanácsstalanságra és határozatlanságra vezethet.⁶⁵

53. A „sensus fidei” az a forma, amely magába foglalja azt az ösztönt, amely minden erényt kísér, a hit erényének esetében. „Amint a többi erényes »habitus« azt teszi, hogy az ember lássa, mit kell megtennie az ilyen »habitus« szerint, úgy a hit »habitusa« révén az emberi lélek arra hajlik, hogy beleegyezését adja abba, ami az igazi hitnek felel meg, és nem másnak”.⁶⁶ A hit – mint teológiai erény – képessé teszi a hívőt, hogy abban az ismeretben részesüljön, ahogyan Isten ismeri önmagát és a világot. A hívőben ez mintegy második természetté válik.⁶⁷ A kegyelem és a teológiai erény által a hívők részesei lesznek „az isteni természetnek” (2Pt 1,4), és bizonyos módon egytermészetűvé válnak Istennel. Ennek eredményeként spontán módon reagálnak a megkapott isteni természet alapján, ugyanúgy, mint ahogy az élőlények ösztönösen reagálnak arra, ami megfelel, vagy nem felel meg a természetüknek.

54. A teológiától eltérő módon, melyet a „scientia fidei”-nek mondhatunk, a „sensus fidei fidelis” nem a hit misztériumainak fontolgotás útján szerzett

63 KEK 1804.

64 II. Vatikáni Zsinat, PC 12.

65 Vö. Aquinói Tamás, *Summa theologiae*, IIa–IIae, q.45, a.2.

66 Aquinói Tamás, *Summa theologiae*, IIa–IIae, q.1, a.4, ad 3. Cf. IIa–IIae, q.2, a.3, ad 2.

67 Vö. Aquinói Tamás, *Scriptum*, III, d.23, q.3, a.3, q.4, ad 2: „Habitus fidei cum non rationi innitatur, inclinatur per modum naturae, sicut et habitus moralium virtutum, et sicut habitus principiorum; et ideo quamdiu manet, nihil contra fidem credit”.

ismerete, mely érveken és indoklásokon jut el egy felismerésre. Amint a neve is mutatja („sensus”), inkább természetes, közvetlen, spontán reakcióként jelenik meg, és olyan életerős ösztönhöz vagy szimatféléhez hasonlítható, amellyel a hívő ember spontán módon ragaszkodik ahhoz, ami a hit igazságának megfelelő, és amellyel elkerüli azt, ami azzal ellenkező.⁶⁸

55. A „sensus fidei fidelis” önmagában tévedhetetlen a tárgyára vonatkozóan.⁶⁹ Azonban a hívő ember aktuális szellemi világában a „sensus fidei” helyes intuíciói keveredhetnek a pusztán emberi különböző véleményekkel vagy tévedésekkel, melyek bizonyos kulturális összefüggések adatának korlátaiból fakadnak.⁷⁰ „Még ha a teológiai hit – mint olyan – nem is tévedhet, a hívő embernek lehetnek téves nézetei, mivel nem minden gondolata származik a hitből. Nem minden, Isten népe körében terjedő vélemény áll összhangban a hittel.”⁷¹

56. A „sensus fidei fidelis” a hit teológiai erényéből fakad. Ez az erény belső hozzáállás, amelyet a szeretet készít arra, hogy feltétel nélkül elfogadja az Isten adta teljes kinyilatkoztatást, mint olyat. A hit nem jelenti tehát szükség-szerűen a teljes kinyilatkoztatás tételes ismeretét.⁷² Ebből következik, hogy a „sensus fidei” bizonyos típusa meglehet a megkereszteltekben, „akik a keresztény nevet viselik, de nem vallják a teljes hitet”.⁷³ Ezért a Katolikus Egyháznak figyelnie kell arra, hogy mit mondhat neki a Lélek az olyan egyházak és egyházas közösségek által, amelyek nincsenek teljes közösségben vele.

57. Minthogy ez a hit teológiai erényének a területe, a „sensus fidei fidelis” a hit erénye fejlődésének mértéke szerint nő. Minél mélyebben gyökerezik a hívők szívében és lelkében a hit erénye, és minél inkább átjárja a mindennapi életüket, a „sensus fidei fidelis” annál inkább kibontakozik és megerősödik bennük. S mivel a hit – amennyiben az ismeret egy formájának tekintjük – a szeretetre alapozódik, szeretettel kell animálni és formálni, azért, hogy élő és

68 Vö. J. A. MÖHLER, *Symbolik*, §38: „Der göttliche Geist, welchem die Leitung und Belebung der Kirche anvertraut ist, wird in seiner Vereinigung mit dem menschlichen ein eigenthümlich christlicher Tact, ein tiefes, sicher führendes Gefühl, das, wie er in der Wahrheit steht, auch aller Wahrheit entgegenleitet”.

69 Mivel közvetlen kapcsolatban van a tárgyával, az ösztön nem tud tévedni. Önmagától tévedhetetlen. Azonban az állati ösztön csak egy bizonyos környezetben tévedhetetlen. Ha a környezet megváltozik, az állati ösztön meg nem felelő módon tud megnyilvánulni. A lelki ösztön viszont szélesebb és képlékenyebb.

70 Vö. AQUINÓI TAMÁS, *Summa theologiae*, IIa–IIae, q.1, a.3, ad 3.

71 HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Donum Veritatis*, 35.

72 Vö. AQUINÓI TAMÁS, *Summa theologiae*, IIa–IIae, q.2, a.5–8.

73 *LG* 15.

megélt hit legyen („fides formata”). Így a hit megerősödése a hívő emberben különösen függ a szeretetnek benne való növekedésétől, és ezért a „sensus fidei fidelis” arányban áll az ő életszentségével. Szent Pál azt tanítja, hogy „a nekünk ajándékozott Szentlélekkel kiáradt szívünkbe az Isten szeretete” (Róm 5,5), s ebből következik, hogy a „sensus fidei” fejlődése a hívő ember lelkében sajátosan a Szentlélek tevékenységének következménye. A szeretet Lelkeként – aki az emberi szívbe szeretetet áraszt – a Szentlélek megnyitja a hívek számára Krisztusnak, az Igazságnak mélyebb és bensőségesebb megismerése lehetőségét a szerető egyesülés alapján: „Az igazság megmutatása a Szentlélek sajátossága, mert a szeretet az, ami feltárja a titkokat”.⁷⁴

58. A szeretet virágoztatja fel a hívekben a Szentlélek ajándékait, aki a hit dolgainak nagyobb megértésére vezeti őket „nagy bölcsességgel és lelki megértéssel” (Kol 1,9).⁷⁵ A teológiai erények valójában csak akkor bontakoznak ki teljesen a hívő ember életében, ha engedi, hogy a Szentlélek vezesse őt (vö. Róm 8,14). A Lélek ajándékai pontosan azok az ingyenes és beárasztott benső képességek, amelyek a Lélek bázisaként szolgálnak a hívő ember életében. A Léleknek ezen adományai – különösen az ismeret és megértés adományai – révén, a hívek képessé válnak arra, hogy „a tapasztalt lelki dolgokat”⁷⁶ bensősegesen megértsék, és elvessék a hittel ellentétes értelmezéseket.

59. Minden hívőben eleven kapcsolat van a „sensus fidei” és azon mód között, ahogy megéli a hitet a személyes létezésének különböző területein. Egyrészt a „sensus fidei” megvilágítja és irányítja azt a módot, ahogyan a hívő életre válthatja a hitét. Másrészt, attól kezdve, hogy megtartja a parancsokat és életté váltja a hitét, a hívő ember mélyebben eljut a hit megértésére: aki „az igazsághoz szabja tetteit, a világosságra megy, hadd derüljön fény a tetteire, amelyeket az Istenben vitt végbe” (Jn 3,21). A hit életre váltása abban a konkrét egzisztenciális helyzetben, melybe a hívőt a családi helyzete, hivatása és kulturális kapcsolatai helyezik, gazdagítja őt a hit személyes tapasztalatában. Képessé teszi arra, hogy pontosabban felismerje az adott tan értékét és korlátait, és annak megfelelőbb újrafogalmazását javasolja. Ezért azoknak, akik az egyház nevében tanítanak, nagy figyelmet kell fordítaniuk a hívek, kü-

74 AQUINÓI TAMÁS, *Expositio super Ioannis evangelium*, c.14, lect.4 (Marietti, 1916. pont).

75 Vö. NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok* (91–92. pont).

76 DV 8. A Lélek ajándékainak teológiájában – amit Szent Tamás fejlesztett ki – különösen fontos a tudás ajándéka, amely tökéletesíti a „sensus fidei fidelis”-t, mint az arra vonatkozó képességet, hogy mit kell hinni. Vö. AQUINÓI TAMÁS, *Summa theologiae*, IIa–IIae, q.9, a.1 co. et ad 2.

lönösen a világiak tapasztalatára, akik az egyház tanítását a maguk sajátos tapasztalatai és kompetenciái területén törekednek megélni.

2. A „sensus fidei” megnyilvánulása a hívek személyes életében

60. Három fő szempontot kell kiemelnünk abból, hogyan nyilvánul meg a „sensus fidei fidelis” a hívek személyes életében. A „sensus fidei fidelis” lehetővé teszi minden hívő számára, hogy: 1. megkülönböztesse, hogy egy részleges egyházi tanítás vagy gyakorlat, ami az egyházban előfordul, megegyezik-e, avagy sem az igaz hittel, ami által ő az egyház közösségében él (lásd lentebb, 61–63. pont); 2. különbséget tegyen abban, amit prédikálnak, a lényeges és másodlagos dolgok között (64. pont); és 3. meghatározza és átültesse a gyakorlatba a Jézus Krisztusról szóló tanúságtételt abban a történelmi és kulturális közegben, melyben él (65. pont).

61. „Szeretteim, ne higgyetek minden léleknek, hanem vizsgáljátok meg a lelkeket, hogy Istentől származnak-e, mert sok hamis próféta ment ki a világba” (1Jn 4,1). A „sensus fidei fidelis” megadja a képességet a hívő embernek, hogy meg tudja különböztetni: egy tanítás vagy gyakorlat megegyezik-e azzal a hittel, mely szerint ő már él. Ha az egyes hívők tapasztalják vagy „érik” ezt a megegyezést, spontán módon elkezdnek ragaszkodni ezekhez a tanításokhoz, vagy személyesen csatlakoznak azokhoz a gyakorlatokhoz, amelyek a már kifejezetten tanított vagy még nem tanított igazságokat tárgyalják.

62. A „sensus fidei fidelis” arra is képesíti az egyes hívőket, hogy észrevegyenek minden diszharmóniát, inkoherenciát vagy ellentmondást egy gyakorlat vagy tanítás és a hiteles keresztény tanítás között, mely szerint élnek. Úgy reagálnak tehát, mint egy zeneszerető ember, aki észreveszi a hamis hangokat a zenemű előadása közben. Ebben az esetben a hívő ember bensőleg ellenáll az adott tanításnak vagy gyakorlatnak, nem fogadja el, nem hajlandó részt venni benne. „A hit »habitusa« rendelkezik ezzel a kapacitással, melynek köszönhetően a hívő ember visszatartja magát attól, hogy beleegyezését adja abba, ami ellentétes a hittel, éppen úgy, mint ahogy a tisztaság védelmet nyújt mindazzal szemben, ami ellentétes a tisztasággal”.⁷⁷

77 AQUINÓI TAMÁS, *Quaestiones disputatae de veritate*, q.14, a.10, ad 10; vö. *Scriptum*, III, d.25, q.2, a.1, qla 2, ad 3.

63. Az egyes hívek, akiket a „sensus fidei”-jük figyelmeztet, ellenállhatnak a legitim lekipásztornak is, amennyiben tanításában nem ismerik fel Krisztusnak, a Jó Pásztornak a hangját. „Elindul előttük, s a juhok követik, mert ismerik a hangját. Idegen után nem mennek, hanem elfutnak tőle, mert az idegennek nem ismerik a hangját” (Jn 10,4–5). Szent Tamás szerint a hívő, még teológiai kompetencia nélkül is ellent állhat, sőt ellent kell állnia, a „sensus fidei” erejében, még a püspökének is, ha az eretnekséget prédikál.⁷⁸ Ilyen esetben a hívő ember nem magát tekinti a hitigazság végső kritériumának, hanem éppen ellenkezőleg, egy anyagában „tekintélyes”, de őt megzavaró prédikációval szemben, anélkül, hogy pontosan meg tudná fogalmazni az értelmét, elhalasztja a hozzájárulását, és bensőleg az egyetemes egyház legfőbb tekintélyéhez fordul.⁷⁹

64. A „sensus fidei fidelis” arra is képessé teszi a hívő embert, hogy különbséget tegyen a prédikációban a között, ami a hiteles katolikus hit számára alapvető, valamint a között, ami – anélkül, hogy formálisan ellentétes lenne ezzel – csupáncsak járulékos vagy akár közömbös a hit lényegével kapcsolatban. Például az egyes hívők a „sensus fidei”-jüknél fogva relativizálhatják a Mária-tisztelet bizonyos formáit, éppen azért, mert ők Szűz Mária hiteles tiszteletének követői. Távol tarthatják magukat az olyan igehirdetéstől, mely indokolatlanul összekeveri a keresztény hitet a politikai partizánkodással. Ily módon a hívek lelkét a hit lényegére irányítva a „sensus fidei” biztosítja a hiteles keresztény szabadságot (vö. Kol 2,16–23), és így járul hozzá a hit megtisztulásához.

65. A hívő ember – a „sensus fidei fidelis”-nek és a Lélek által biztosított természetfeletti okossággal való támogatásnak köszönhetően – képes ráérezni arra, hogy új történelmi és kulturális körülmények közepette melyek lehetnek a legalkalmasabb eszközök, amelyekkel Jézus Krisztus igazságáról a leghitelesebb módon tud tanúságot tenni, és cselekedeteit azokhoz igazítani. A „sensus fidei fidelis” így perspektivikus dimenzióval rendelkezik, úgyhogy

78 AQUINÓI TAMÁS, *Scriptum*, III, d.25, q.2, a.1, q1a 4, ad 3; „[A hívőnek] nem kell elfogadnia egy főpapot, aki hitellenes dolgot hirdet... Az alárendelt nincs teljesen felmentve a tudatlansága miatt. Ugyanis a hit habitusa figyelmezteti őt arra, hogy elutasítsa az ilyen prédikációt, mert ez a habitus azt tanítja, ami az üdvösségre vezet. Ugyanígy, mivel nem szabad túl könnyen hitelt adnia bármiféle léleknek, nem kell beleegyeznie, amikor valami szokatlant prédikálnak, hanem informálódnia kell, vagy egyszerűen Istenbe helyeznie a hitét, az isteni misztériumokban való kutakodás nélkül”.

79 Vö. AQUINÓI TAMÁS, *Scriptum*, III, d.25, q.2, a.1, q1a 2, ad 3; *Quaestiones disputatae de veritate*, q.14, a.11, ad 2.

a hívő ember számára – a már megélt hitre alapozva – lehetővé teszi, hogy elővételezze a keresztény gyakorlat fejlődését vagy megmagyarázását. Mivel kölcsönös kapcsolat van a hit gyakorlása és tartalmának megélése között, a „sensus fidei fidelis” hozzájárul a katolikus hit eddig implicit részleteinek megvilágításához és kibontásához; s mivel kölcsönös kapcsolat van az egyes hívő „sensus fidei”-je és az egyháznak mint olyannak a „sensus fidei”-je között – ami a „sensus fidei fidelium” –, az ilyen fejlődések sohasem pusztán magánügyek, hanem mindig egyházi jellegűek. A hívek mindig kapcsolatban vannak egymással, mint ahogy a Egyházi Tanítóhivatallal és a teológusokkal is, az egyház közösségében.

III. fejezet:

A „sensus fidei fidelium” az egyház életében

66. Amint az egyes hívő hite részesedik az egyház hitében hívő alanyként, úgy az egyes hívő „sensus fidei (fidelis)”-ét sem szabad elválasztani a „sensus fidei (fidelium)”-tól vagy magától a Szentlélek által alapított és támogatott egyház⁸⁰ „sensus Ecclesiae”-jától,⁸¹ a „consensus fidelium” pedig biztos kritériumot képez ahhoz, hogy egy részleges tanítás vagy gyakorlat egységben van-e az apostoli Hagyománnyal.⁸² Ez a fejezet ezért a „sensus fidei fidelium” különböző aspektusait tárgyalja. Elsősorban arra reflektál, hogy a „sensus fidei”-nek mi a szerepe a keresztény tanrendszer fejlődésében és gyakorlatában; majd két, az egyház élete és szentsége szempontjából nagy jelentőségű kapcsolatra irányítja a figyelmet: mégpedig a „sensus fidei” és az Egyházi Tanítóhivatal, valamint a „sensus fidei” és a teológia kapcsolatára; majd végül a „sensus fidei” néhány ökumenikus szempontjára.

80 Lásd CONGAR, *La Tradition et les traditions*, II. köt.: „L’Ecclesia», sujet de la Tradition”, 81–101. és „Le Saint-Esprit, Sujet transcendant de la Tradition”, 101–108; UŐ, *Tradition and Traditions*, „The »Ecclesia« as the Subject of Tradition”, 314–338. és „The Holy Spirit, the Transcendent Subject of Tradition”, 338–346.

81 Lásd fentebb, 30. pont.

82 Lásd fentebb, 3. pont.

I. A „sensus fidei” és az egyházi tanítás fejlődése és gyakorlata

67. Az egész egyház – a világiak és a hierarchia – együtt felelős azért, hogy a történelemben tovább adja a kinyilatkoztatást, melyet a Szentírás és az élő apostoli Hagyomány tartalmaz. A II. Vatikáni Zsinat úgy nyilatkozott, hogy a Szentírás és a Szenthagyomány „Isten szavának egyetlen szent letéteménye”, ami „az Egyházra lett bízva”, vagyis „Isten egész szent népére, a pásztorai köré összegyűlve”.⁸³ A zsinat egyértelműen tanítja, hogy a hívek nem pusztán passzív befogadói annak, amit a hierarchia tanít, és amit a teológusok kifejtenek; hanem ellenkezőleg, aktív és élő alanyok az egyház kebelében. Ebben a kontextusban aláhúzta az összes hívőnek a hit megfogalmazásában és fejlődésében játszott élő szerepét: „Ez az apostoloktól származó hagyomány a Szentlélek segítségével az egyházban kibontakozik”.⁸⁴

a) A „sensus fidei” visszafelé és előre ható szempontja

68. Ahhoz, hogy megértsük, hogyan működik és hogyan nyilvánul meg az egyház életében a „sensus fidei”, a történelem összefüggésében kell azt szemlélnünk, mert a Szentlélek a történelemben teszi érthetővé napról napra az Úr hangját (vö. Zsid 3,7–15). Jézus Krisztus életének, halálának és feltámadásának örömhírért az élő apostoli Hagyomány adta át az egyháznak – mint egésznek –, melynek a Szentírás tekintélyes írott tanúságtévője. Ebből következik, hogy a Szentlélek kegyelme által, amely emlékezteti az egyházat mindarra, amit Jézus mondott és tett (vö. Jn 14,26), a hívek hitéletükben és a „sensus fidei” gyakorlásában a Szentírásra és a megszakíthatlan apostoli Hagyományra támaszkodhatnak.

69. Ugyanakkor a hit és a „sensus fidei” nemcsak a múltban gyökerezik; hanem ugyanúgy a jövőre is irányul. A hívek közössége történelmi valóság: „Apostolokra és prófétákra alapozott épület vagytok, s a szegletkö magá Krisztus Jézus. Ő tartja össze az egész épületet, belőle nő ki az Úr szent temploma” (Ef 2,20–21), a Szentlélek erejéből, aki elvezeti az egyházat „minden igazságra”, és mostantól fogva a hívek tudtára adja „az eljövendő dolgokat” (Jn 16,13), úgy hogy különösen az Eucharishtiában az egyház elővételezi az Úr visszatérését és az ő országának elérézését (vö. 1Kor 11,26).

⁸³ DV10.

⁸⁴ DV8. Vö. LG 12, 37; AA 2, 3; GS 43.

70. Az egyház és tagjai, miközben várakoznak az Úr visszatérésére, állandóan új körülményekkel, a tudás és a kultúra haladásával és az emberi történelem kihívásaival szembesülnek, olvasniuk kell hát az „idők jeleiben”, hogy „Isten igéjének fényében értelmezni tudják őket”, és amennyire csak lehetséges, meg tudják különböztetni, hogy magát a kinyilatkoztatott igazságot „egyre inkább föl lehessen fogni, jobban meg lehessen érteni, és alkalmasabb módon lehessen előadni”.⁸⁵ Ebben a folyamatban lényeges szerepe van a „sensus fidei fidelium”-nak. Ez nem csupán re-aktív, hanem pro-aktív és inter-aktív szerep is, amint az egyház és tagjainak összessége zarándokútján halad a történelemben. A „sensus fidei” ezért nemcsak visszatekintő, hanem előrettekintő is, és a „sensus fidei” előrettekintő és pro-aktív aspektusa – bár ez kevésbé tudott – kimagaslóan fontos. A „sensus fidei” olyan intuíciót ad, amely a történelem bizonytalanságai és kétértelműségei közepette megmutatja a helyes utat, és képességet ad kritikusan hallgatni, amit az emberei kultúra és a tudományos előhaladás mond. Így animálja a hitéletet és irányítja a hiteles keresztény tevékenységet.

71. Hosszú időbe kerülhet, míg a megkülönböztetésnek ez a folyamata a végéhez jut. Új körülmények közepette a hívek általánosságának, a pásztorok és teológusok mindegyikének megvan a maga betöltendő szerepe, s türelem és tisztelet szükséges a kölcsönös kapcsolatokban, hogy a „sensus fidei” világossá váljon és valódi „consensus fidelium”, „conspiratio pastorum et fidelium” valósuljon meg.

b) A világiak közreműködése a „sensus fidelium”-ban

72. A kereszténység kezdetétől fogva minden hívő aktív szerepet játszott a keresztény hit fejlődésében. Az egész közösség tanúskodott az apostoli hitről, a történelem pedig azt mutatja, hogy valahányszor szükség volt a hit kérdésében döntésre, a lelkipásztorok komolyan figyelembe vették a világiak tanúságtételét. Amint a fentebbi történelmi példák alapján láttuk:⁸⁶ egyértelmű, hogy a világiak jelentős szerepet játszottak a különböző tanbeli meghatározások létrejöttében. Olykor Isten népe – és különösen a laikátus – intuitív módon érezte, milyen irányban fog fejlődni egy tan, még akkor is, ha a kérdésben teológusok és püspökök nem értettek egyet. Olykor egyértelműen létrejött a „conspiratio pastorum et fidelium”. Olykor, amikor az egyház oda

85 GS 44.

86 Lásd fentebb, 1. fejezet, 2. rész.

jutott, hogy megfogalmazzon egy definíciót, az „Ecclesia docens” kifejezetten konzultált a hívekkel, és rámutatott hogy a „consensus fidelium” az egyik érv a definíció legitimitásában.

73. Kevésbé ismert, és általában kevesebb figyelmet kap, milyen szerepet játszott a laikátus az egyház erkölcsi tanításának fejlődésében. Ezért fontos reflektálni arra a funkcióra is, amit a laikátus gyakorolt a megfelelő emberi viselkedés keresztény felfogásának megkülönböztetésében, az evangéliummal összhangban. Bizonyos területeken az egyház tanítása olykor éppen azért fejlődött, mert a világiak felismerték az új helyzetek parancsoló szükségéit. A teológusok reflexiója és a püspöki tanítóhivatal ítélete a világi hívek hívő intuíciója által már megvilágosított keresztény tapasztalatra támaszkodott. Néhány példa illusztrálhatja a „sensus fidelium” szerepét az erkölcsi tanítás fejlődésében.

I.) Az Elvirai Zsinat 20 kánonja (Kr. u. kb. 306), amely megtiltotta a laikusoknak és a klerikusoknak, hogy kamatot fogadjanak el, valamint VIII. Piusz pápa „Non esse inquietandos” válasza között, amit a rennes-i püspököknek adott (1830),⁸⁷ világos tanbeli fejlődés van, mind az üzleti ügyekbe keveredő világiak között megjelent új öntudatának, mind a teológusoknak a pénz természetéről vallott új reflexiójának köszönhetően.

II.) Az egyháznak a szociális problémák iránti nyitottsága különös módon megnyilvánul XIII. Leó pápa „Rerum Novarum” (1896) enciklikájában, amely lassú előkészítés gyümölcse volt, amiben a „szociális úttörők”, világi aktivisták és gondolkodók jelentős szerepet játszottak.

III.) A feltűnő, bár homogén fejlődés a „Syllabus Errorum” (1864) 10. részében lévő „liberális” tézisek IX. Piusz pápa által történt elítélésétől a II. Vatikáni Zsinat „Dignitatis Humanae”-ja (1965) által kinyilvánított vallásszabadságig nem lehetett volna lehetséges sok keresztény embernek az emberi jogokért való elkötelezett küzdelme nélkül.

A hiteles „sensus fidelium” megkülönböztetésének nehézsége – mint a fentebb említett esetekben is – megkívánja, hogy meghatározzuk, milyen feltételek szükségesek a „sensus fidei”-ben való hiteles részvételhez, mert ezek a feltételek a „sensus fidei” hitelességének a megkülönböztetésére is kritériummokként szolgálhatnak.⁸⁸

87 Vö. *DH* 2722–2724.

88 Lásd alább, negyedik fejezet.

2. A „sensus fidei” és az Egyházi Tanítóhivatal

a) Az Egyházi Tanítóhivatal odafigyel a „sensus fidelium”-ra

74. A hit kérdésében a megkeresztelt emberek nem lehetnek passzívak. Elnyerték a Szentlelket, és az Úr testének tagjává lettek, ajándékokat és karizmákat kaptak „az egyház megújodása és továbbépítése érdekében”,⁸⁹ így az Egyházi Tanítóhivatalnak oda kell figyelnie a „sensus fidelium”-ra, az Isten népének élő hangjára. Nemcsak arra van joga, hogy meghallgassák, hanem arra is, hogy egyre inkább figyelembe vegyék, hogyan reagál mindarra, amit az apostoli hit részeként adnak eléje, mivel az egész egyház tartja fenn az apostoli hitet a Szentlélek ereje által. Nem egyedül az Egyházi Tanítóhivatal hordozza ennek felelősségét. Az Egyházi Tanítóhivatalnak ezért összhangban kell lennie az egyház egészének hitével. A „sensus fidelium” fontos tényező lehet a tanfejlődésben, s ezért az Egyházi Tanítóhivatalnak szüksége van a hívekkel való konzultálás eszközeire.

75. A „sensus fidelium” és az Egyházi Tanítóhivatal kapcsolata különösképpen megtalálható a liturgiában. A híveket a keresztség a királyi papságban részesítette, ez különösen az Eucharisziában jut érvényre,⁹⁰ a püspök a „főpap”, aki vezeti az Eucharisziát,⁹¹ rendszeresen gyakorolja tanítói tisztségét is. Az Eucharisztia az egyház életének csúcsa és forrása,⁹² így sajátosan közös tevékenysége a híveknek és lelkipásztoroknak egy célból, vagyis hogy egy testként adják meg Istennek a magasztalást és dicsőítést. Az Eucharisztia alakítja és formálja a „sensus fidelium”-ot, és nagyban hozzájárul a hit verbális kifejezéseinek megformálásához és letisztulásához, mert végső soron ez az a hely, ahol a püspökök és zsinatok tanítását a hívek „befogadják”. A korai keresztény időktől kezdve az Eucharisztia támasztotta alá az egyházi tanítás megformulását, mert ez volt az, ahol leginkább találkoztak a hit misztériumaival és ünnepelték azokat, és a püspökök voltak azok, akik vezették az Eucharisziát a helyi egyházaikban a népük körében, akik ugyanazok voltak, mint akik a zsinatokra összegyűltek, hogy megállapítsák, milyen szavakkal és formában lehet legjobban kifejezni a hitet: „lex orandi, lex credendi”.⁹³

89 LG 12.

90 Vö. LG 10., 34.

91 Vö. LG 21., 26.; SC 41.

92 Vö. SC 10.; LG 11.

93 KEK 1124. Vö. IRENAEUS, *Adv. Haer.*, IV,18,5 – in *Sources Chrétiennes*, vol. 100,610): „Ami bennünket illet, a mi gondolkodás módunk egyezik az Eucharisziával, az Eucharisztia a

b) Az Egyházi Tanítóhivatal táplálja, megkülönbözteti és megítéli a „sensus fidelium”-ot

76. Az Egyházi Tanítóhivatal, melynek tagjai „a püspöki utódlással együtt megkapták az igazság biztos karizmáját is”,⁹⁴ az igazság szolgálatát gyakorolja az egyházban és az egyházért, melynek minden tagja elnyerte az Igazság Lelkének kenetét (Jn 14,17; 15,26; 16,13; 1Jn 2,20.27), valamint megkapta a „sensus fidei”-t, vagyis ösztönzést az evangélium igazságának felismerésére. Mivel felelős azért, hogy az egyház egészének biztosítsa az Isten ígéje iránti hűséget, valamint hogy Isten népét megőrizze az evangélium iránti hűségben, az Egyházi Tanítóhivatal felelőssége a „sensus fidelium” gondozása és nevelése. Természetesen azok, akik az Egyházi Tanítóhivatalt gyakorolják, vagyis a pápa és a püspökök, maguk az elsők Isten népének megkeresztelt tagjai között, akik e tény miatt már ténylegesen részesülnek „sensus fidelium”-ban.

77. Tehát az Egyházi Tanítóhivatal ítéli meg tekintélyével, hogy az Isten népe között lévő egyes vélemények, amelyek esetleg „sensus fidelium”-nak tekinthetőek, valóban megfelelnek-e az apostoloktól kapott Hagyomány igazságának. Ahogyan Newman mondta: „A megkülönböztetés, elbírálás, meghatározás, kihirdetés ajándéka, valamint a hagyomány bármely részének érvényesítése, egyedül az »Ecclesia docens«-t illeti”.⁹⁵ Így a „sensus fidelium” hitelessége felőli ítélet végső soron nem magukra a hívekre, nem is a teológusokra, hanem az Egyházi Tanítóhivatalra tartozik. Mindazonáltal – amint már hangsúlyoztuk – az a hit, amelynek az Egyházi Tanítóhivatal a szolgálatában áll, az egyház hite, ami minden hívőben él, és így az egyház közösségi életén belül gyakorolja az Egyházi Tanítóhivatal a felügyelet igen fontos szolgálatát.

c) Elfogadás

78. Az „elfogadás” olyan folyamatként írható le, melynek során Isten népe, a Szentlélek vezetésével, intuíciókra vagy belátásokra jut, és azokat integrálja életének és imájának struktúráiba és stílusába, közben pedig befogadja az igazságról és az annak megfelelő kifejezési formáiról szóló újabb tanúságtételt, mivel érzékeli, hogy összhangban vannak az apostoli Hagyománnyal.

---

maga részéről megerősíti a mi gondolkodásmódunkat”. (Lásd még *KEK* 1327.)

⁹⁴ *DV* 8.

⁹⁵ NEWMAN, *On Consulting the Faithful*, 63.

Az elfogadás folyamata alapvetően fontos az egyház – a történelemben az Isten Országá felé zarándokoló nép – élete és egészsége számára.

79. A Lélek minden adománya – s különösen a primátus ajándéka az egyházban – azért adatott, hogy elősegítse az egyház hitben és közösségben való egységét,⁹⁶ valamint magát az Egyházi Tanítóhivatal tanításának a hívek által történő befogadását is a Lélek segíti elő, amikor a hívek – az általuk birtokolt „sensus fidei” által – felismerik a tanítás igazságát és ragaszkodnak hozzá. Ahogyan fentebb kifejtettük, az I. Vatikáni Zsinat tanítása, mely szerint a pápa tévedhetetlen definíciói „nem az egyház beleegyezése miatt, hanem önmagukból kifolyólag megmásíthatatlanok [„ex sese non autem ex consensu ecclesiae”],⁹⁷ nem azt jelenti, hogy a pápa elszakad az egyháztól, vagy hogy a tanítása független az egyház hitétől.⁹⁸ Az a tény, hogy mind a Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról, mind az ő testestől való mennybeviteléről szóló tévedhetetlen definíció előtt alapos konzultációt folytattak a hívekkel az akkor uralkodó pápa kifejezett kérésére, kellően bizonyítja ezt.⁹⁹ Ez inkább azt jelenti, hogy a pápának egy ilyen tanítása, tágabb értelemben pedig a pápa és az összes püspök minden tanítása, önmagában mérvadó a Szentlélektől kapott ajándék, a „charisma veritatis certum” miatt.

80. Vannak azonban olyan helyzetek, amikor az Egyházi Tanítóhivatal tanításának elfogadása nehézségekkel vagy ellenállással találkozik, s az ilyen helyzetekben mindkét oldalról megfelelő cselekvésre van szükség. A hívő embernek reflektálnia kell a neki adott tanításra, hogy a legjobb tudása szerint értse meg és fogadja el azt. Az Egyházi Tanítóhivatal tanításával szembeni elvi ellenállás összeegyeztethetetlen a hiteles „sensus fidei”-vel. Az Egyházi Tanítóhivatalnak ugyanúgy reflektálnia kell a neki adott tanításra, és meg kell fontolnia, szükség van-e magyarázatra vagy újrafogalmazásra azért, hogy a lényeges tanítást hatékonyabban adhassa tovább. A nehézségek idején ez a kölcsönös törekvés már önmagában kifejezi azt a közösséget, mely lényeges az egyház életéhez, s ugyanúgy a Lélek kegyelme utáni vágyakozást, aki elvezeti az egyházat „a teljes igazságra” (Jn 16,13).

96 I. Vatikáni Zsinat, *Pastor Aeternus*, in *DH* 3051.

97 I. Vatikáni Zsinat, *Pastor Aeternus*, 4. fej., in *DH* 3074.

98 Lásd fentebb, 40. pont.

99 Lásd fentebb, 38. és 42. pont.

3. A „sensus fidei” és a teológia

81. Mivel a hit megértésének szolgálatában áll, a teológia az egyházban lévő összes karizma és hivatal „conspiratio”-ján belül azon fáradozik, hogy tárgyilagos pontosítást nyújtson az egyháznak a hit tartalmát illető dolgokban, és szükségszerűen a „sensus fidelium” létre és korrekt módon való gyakorlására támaszkodik. Ez utóbbi nemcsak a teológusok figyelmének tárgya, hanem annak alapját képezi, és tevékenységük egyik „locus”-a.¹⁰⁰ Ezért magának a teológiának kettős kapcsolata van a „sensus fidelium”-mal. Egyrészt a teológusok függnek a „sensus fidei”-től, mert a hit, amit tanulmányoznak és kifejtnek, Isten népében él. Ebben az értelemben a teológiának magának is a „sensus fidelium” iskoláját kell járnia, azért, hogy felfedezze abban az Isten ígéjére való, alapvető rezonanciákat. Másrészt a teológusok segítik a hívőket, hogy kifejezzék a „sensus fidelium”-ot, miközben emlékeztetik őket a hit lényeges vonásaira, és segítik őket, hogy elkerüljék a máshonnan érkező, különböző elképzelések okozta elhajlásokat és zavart. Ez a kettős kapcsolat magyarázatra szorul, és ez történik a következő a) és b) szakaszban.

a) A teológusok támaszkodnak a „sensus fidelium”-ra

82. Amikor maga a teológia behelyezkedik a „sensus fidelium” iskolájába, saját maga is belemélyed az apostoli Hagymány valóságába, amely megerősíti, bár túllépi az állásfoglalások szigorú határait, melyek között az egyház tanítása formálódott, mert magába foglalja „mindazt, ami ő, és mindazt, amit hisz”.¹⁰¹ Ebben a vonatkozásban három megfontolást kell tennünk:

I.) A teológiának arra kell törekednie, hogy felfedezze az Igét, mely úgy növekszik Isten népe életének földjében, mint mag a földben, és el kell döntenie, hogy egy sajátos hangsúly, vágy vagy hozzáállás valóban a Lélektől való-e, s így megfelel-e a „sensus fidelium”-nak, s azt integrálnia kell a kutatásába.

II.) A „sensus fidelium” révén Isten népe intuitív módon érzi, hogy az, amit az eszmék és tanok sokaságában eléje tárnak, ténylegesen megfelel-e az evangéliumnak, és így elfogadható-e. A teológiának gondosan kell fáradoznia azon, hogy megvizsgálja a befogadásnak azokat a különböző szintjeit, amelyek Isten népe életében előfordulnak.

¹⁰⁰ Vö. NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok*, 35.

pont.

¹⁰¹ DV8.

III.) A „sensus fidelium” megokolja és elismeri annak a szimbolikus, misztikus nyelvnek a hitelességét, mely gyakran előfordul a liturgiában és a népi vallásosságban. A népi vallásosság megnyilvánulásainak ismeretében¹⁰² a teológusnak ténylegesen részt kell vennie a helyi egyház életében és liturgiájában, hogy ne csak a fejével, hanem a szívével is meg tudja ragadni azt a valóságos történelmi és kulturális kontextust, melyben az egyház és tagjai törekszenek megélni hitüket, és próbálnak tanúságot tenni a mai világban Krisztusról.

b) A teológusok reflektálnak a „sensus fidelium”-ra

83. Mivel a „sensus fidelium” nem azonos egyszerűen a megkeresztelt emberek többségi véleményével egy adott korban, a teológiának – s különösen az Egyházi Tanítóhivatalnak – gondoskodnia kell a megkülönböztetéshez szükséges elvekről és kritériumokról.¹⁰³ A kritikai eszközök révén a teológusok segítenek feltárni és tisztázni a „sensus fidelium” tartalmát, „elismerve és bemutatva, hogy a hit igazságát illető problematikák összetettek lehetnek, és pontos kutatást igényelnek”.¹⁰⁴ Ebben az összefüggésben a teológusoknak ugyanúgy kritikus módon meg kell vizsgálniuk a népi jámborság kifejeződését, az új elgondolásokat és az új irányzatokat az egyházban, az apostoli hagyományhoz való hűség érdekében.¹⁰⁵ Így cselekedve a teológusok segítenek megkülönböztetni, hogy adott esetben mivel áll szemben az egyház: elhajlással, melyet a hit krízise, illetve téves értelmezése okoz, vagy egy olyan véleménnyel, melynek megvan a maga helye a keresztyén közösség pluralizmusában, anélkül, hogy szükségszerűen sértene más véleményeket, vagy valami olyasmi, ami annyira egyezik a hittel, hogy el kell ismerni, mint a Lélek sürgetését, inspirációját.

84. A teológia más módon is támogatja a „sensus fidelium”-ot. Segíti a híveket, hogy tisztábban és pontosabban megértsék a Szentírás valódi jelentését, a zsinati határozatok igazi jelentőségét, a Hagymány valódi tartalmát, s azzal is, hogy bizonyos kérdéseket nyitva hagy – például a kurrens megállapítások kétértelmősége miatt, vagy pedig a kulturális tényezők miatt, ame-

¹⁰² Lásd alább, 107–112. pont.

¹⁰³ Lásd alább, negyedik fejezet.

¹⁰⁴ NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok*, 35. pont. Vö. HITTANI KONGREGÁCIÓ, „Donum Veritatis” instrukció a teológusok egyházi hivatásáról (1990), 2–5., 6–7. pont.

¹⁰⁵ NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok*, 35. pont.

lyek otthagyták nyomukat az áthagyományozott dolgokon –, és hogy mely területeken van szükség a korábbi állásfoglalások felülvizsgálatára. A „sensus fidelium” az erős és biztos hit megértésére alapozódik, amit a teológia törekszik előmozdítani.

4. A „sensus fidei” ökumenikus szempontjai

85. A „sensus fidei”, a „sensus fidelium” és a „consensus fidelium” fogalmát mindig tárgyalták vagy legalább érintették a katolikus egyház és más egyházak, valamint egyházi közösségek között folytatott nemzetközi megbeszéléseken. Általánosságban azt lehet mondani, hogy ezeken a dialógusokon egyetértés van abban a tekintetben, hogy a hívek egész testülete, a világiak és felszenteltek egyaránt, felelősek az egyház apostoli hitének megőrzéséért és az arról való tanúságtételért, valamint hogy minden megkeresztelt ember – az isteni felkenés révén (vö. 1Jn 2,20.27) – rendelkezik azzal a képességgel, hogy megkülönböztetést tegyen a hit dolgaiban. Abban is általános egyetértés van, hogy az egyház bizonyos tagjai sajátos felelősséget gyakorolnak a tanításban és a felügyeletben, de mindig a hívekkel együttműködve.¹⁰⁶

86. Az ökumenikus párbeszéd kontextusában – amely mellett a katolikus egyház visszavonhatatlanul elkötelezte magát¹⁰⁷ – két sajátos kérdés vetődik fel a „sensus fidelium” tekintetében.

I.) Lehet-e állítani, hogy csak azok a tanok fejezik ki a „sensus fidelium”-ot, amelyek az összes keresztény konszenzusát elnyerték, és így igazak és kötelezőek? Ez a felfogás szembemegy a Katolikus Egyház hitével és gyakorlatával. A párbeszéd révén a katolikus és más hagyományhoz tartozó teológusok keresik a megegyezést az egyházat megosztó kérdésekben, azonban a katolikus résztvevők nem függeszthetik fel az olyan tanok iránti elkötelezettségüket, melyeket a katolikus egyház sajátjaként birtokol.

¹⁰⁶ Ebből a szempontból különlegesen is fontos megemlíteni az említett ülések vonatkozó dokumentumainak jelzett állásfoglalásait: A római katolikus egyház és az ortodox egyház közötti párbeszéd nemzetközi bizottsága: „Az egyház – mint egyházi, zsinati és tekintélyi közösség – szakramentális természetének ekleziológiai és kánoni következményei” (2007; *Ravennai Dokumentum*), 7. pont; Anglikán-római katolikus nemzetközi vegyesbizottság: „A tekintély ajándéka” (1999), 29. pont; Evangélikus-római katolikus missziós párbeszéd 1977–1984, *Beszámoló*, 1.3. feje.; Krisztus tanítványai-római katolikus nemzetközi bizottság párbeszéde: „Az egyház mint Krisztusban való közösség” (1992), 40.45. pont; Nemzetközi vegyesbizottság a római katolikus egyház és metodista világszínat párbeszédére: „Az élet Igéje” (1995), 55.58. pont.

¹⁰⁷ II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Ut Unum Sint* enciklika az ökumenikus törekvről (1995), 3. pont.

II.) Úgy kell-e tekinteni az elszakadt keresztényekre, mint akik bizonyos értelemben részesednek a „sensus fidelium”-ban, illetve hozzájárulnak ahhoz? Itt kétségtelenül igen a válasz.¹⁰⁸ A katolikus egyház elismeri, hogy látható „szervezetén kívül is megtalálható az igazságnak és a megszentelésnek több eleme”,¹⁰⁹ hogy „a keresztény misztérium bizonyos elemei olykor erősebb megvilágítást nyernek” más közösségekben,¹¹⁰ és hogy az ökumenikus dialógus segít elmélyíteni és tisztázni az evangélium megértését.

IV. fejezet: Hogyan lehet megkülönböztetni a „sensus fidei” hiteles megnyilvánulásait

87. Mivel a „sensus fidei” lényeges az egyház életében, fontos annak ismerete, hogyan lehet megkülönböztetni és felismerni a „sensus fidei” hiteles megnyilvánulásait. A megkülönböztetés különösen is fontos a feszült helyzetekben, amikor a hiteles „sensus fidei”-it meg kell különböztetni valamely népszerű véleménytől, sajátos érdekektől vagy a korszellemtől. Mivel elismerjük, hogy a „sensus fidei” egyházi valóság, melyben az egyes hívek részt vesznek, ennek a fejezetnek az első része megkísérli azonosítani azokat a jellegzetességeket, amelyeknek a megkereszteltekben meg kell lenniük, hogy ők valóban a „sensus fidei” alanyai lehessenek, más szóval, azokat a feltételeket, amelyek szükségesek a hívőkben, hogy hitelesen részesei legyenek a „sensus fidelium”-nak. Az első részben felkínált kritériumrendszert a fejezet második részében kiegészítjük a „sensus fidei”-re vonatkozó kritériumok gyakorlati alkalmazásának tanulmányozásával. A második rész három fontos témával foglalkozik. Először: a „sensus fidei” és a népi vallásosság közötti szoros kapcsolattal. Aztán: a „sensus fidei” és a közvélemény közötti szükséges különbségtétellel mind az egyházon belül, mind azon kívül. S végül: azzal a kérdéssel, hogyan történjen konzultáció a hit és erkölcs dolgában, a hívekkel.

¹⁰⁸ Lásd fentebb, 56. pont.

¹⁰⁹ LG 8.

¹¹⁰ *Ut Unum Sint*, 14. pont; vö. 28. és 57. pont, ahol II. János Pál pápa az „ajándékok cseréjére” utal, amely az ökumenikus párbeszédben valósul meg. A katolikus egyház püspökeihez intézett, a közösségnek felfogott egyház néhány eleméről szóló „Communio Notio” (1992) című levelében a Hittani Kongregáció hasonlóképpen elismeri, hogy a katolikus egyház maga is szenved a „sebekből”, melyeket a más egyházak és keresztény egyházi közösség elvesztése okozott (17. pont).

I. A „sensus fidei”-ben való hiteles részvétel feltételei

88. Nemcsak egy egyszerű feltétel van itt, hanem egy sor egyházi, spirituális és etikai tényezők által befolyásolt feltételek együttese. Ezek egyikét sem lehet elszigetelt módon tárgyalni; figyelembe kell venni ezek egymáshoz és önmagukhoz való viszonyát. A következőkben a „sensus fidei”-ben való hiteles részesedésnek csak legfontosabb feltételeit tekintjük át, biblikus, történelmi és szisztematikus kutatásból merítve, oly módon megfogalmazva, hogy hasznosak lehessenek a megkülönböztetés gyakorlati helyzeteiben.

a) Részvétel az egyház életében

89. Az első és legalapvetőbb feltétel az egyház életében való aktív részvétel. A formális egyháztagság nem elegendő. Az egyház életében való részvétel állandó imádságot jelent (vö. 1Tessz 5,17), a liturgiában, különösen az Eucharishtiában való aktív részesedést, a bűnbocsátás szentségének rendszeres vételét, a Szentlélektől kapott ajándékoknak és karizmáknak a megkülönböztetését és gyakorlását, aktív elkötelezettséget az egyház missziója és diakóniája iránt. Feltételezi az egyház tanításának elfogadását hit és erkölcs dolgában, a készséget az Isten parancsainak való engedelmeskedésre, valamint a bátorságot a testvéri feddés gyakorlására s ugyanúgy annak elfogadására.

90. Sokféle módon megnyilvánulhat ez a részvétel, de ami minden esetben közös, az az egyházzal való szívből jövő szolidaritás, a testvéri érzés a hívek egész közösségével és az egyház egészével, valamint az ebből fakadó ösztönös érzék az iránt, amire az egyháznak szüksége van, illetve ami veszélyezteti őt. Ezt a szükséges hozzáállást fejezi ki a mondás: „sentire cum ecclesia”, azaz együtt érezni, élni és harmóniában lenni az egyházzal. Ez nemcsak a teológusok felé elvárás, hanem minden hívő felé is; egyesíti Isten népének összes tagját a zarándokútján. Ez a „közös zarándoklásuk” kulcsa.

91. A „sensus fidei” alanyai az egyház tagjai, akik részt vesznek az egyház életében, tudva, hogy bár „sokan egy test vagyunk Krisztusban, egyenként azonban tagjai vagyunk egymásnak” (Róm 12,5).

b) Isten igéjének figyelmes hallgatása

92. A „sensus fidei-ben” való hiteles részvétel szükségszerűen Isten igéjének figyelmes meghallgatására alapozódik. Mivel a Szentírás az Isten igéjéről

való eredeti tanúságtétel, melyet a hívő közösségben nemzedékről nemzedékre adtak tovább,¹¹¹ ennek a meghallgatásnak a fő mutatója a Szentírással és a Hagyománnyal való koherencia. A „sensus fidei” annak a hitnek az elismerése, amely által Isten népe „már nem emberi szót, hanem valóban Isten igéjét kapja”.¹¹²

93. Ez nem kívánja meg, hogy Isten népének minden tagja tudományos módon tanulmányozza a Bibliát és a Hagyomány tanúságtételét. Inkább azt kívánja, hogy figyelmesen és befogadóan hallgassák a Szentírást a liturgiában, és hogy szívből válaszoljanak rá: „Istennek legyen hála” és „Dicsőség neked, Jézus Krisztus”; legyenek buzgóak a hit misztériumának megvallásában és az „Ámen” kimondásában, mely arra az „Igen”-re való válasz, amit Isten mondott ki népének Jézus Krisztusban (vö. 2Kor 1,20). A liturgiában való részvétel kulcs az egyház élő hagyományában való részvételhez, a szegényekkel és rászorulókkal való szolidaritás pedig megnyitja a szívet Krisztus hangjának, jelenlétének felismerésére (vö. Mt 25,31–46).

94. A „sensus fidei” alanyai az egyház tagjai, akik „a Szentlélek örömeivel” (1Tesz 1,6) fogadják be az igét.

c) Nyitottság az értelemre

95. Alapvető feltétel a „sensus fidei”-ben való hiteles részvételhez a hitel kapcsolatban az észszerűség elfogadása. A hit és az észszerűség összetartozik.¹¹³ Jézus azt tanította, hogy szeresd Istenedet, ne csak „teljes szívedből, teljes lelkedből... és minden erődből”, hanem „teljes elmédből” [„nousz”] is (Mk 12,30). Minthogy egyetlen Isten létezik, csak egyetlen igazság van, amit különböző szempontok szerint és különböző módokon lehet felismerni a hitből és az értelemről kiindulva. A hit megtisztítja az értelmet, és kitágítja annak távlatait, az értelem pedig megtisztítja a hitet, és tisztázza annak koherenciáját.¹¹⁴

96. A „sensus fidei” alanyai az egyház tagjai, akik „szellemi hódolattal” ünneplik a hitet, és elfogadják a hit által megvilágított értelem szerepét a meggyőződésükben és cselekedeteikben. Minden hívőnek szól a felhívás:

¹¹¹ Vö. *LG* 12.; *DV* 8.

¹¹² *LG* 12., hivatkozással az 1Tesz 2,13-ra.

¹¹³ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Fides et ratio* enciklika (1998).

¹¹⁴ NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok*, 63., 64. és 84. pont.

„gondolkodástokban megújulva alakultatok át, hogy felismerjétek, mi az Isten akarata, mi a helyes, mi a kedves előtte és mi a tökéletes” (Róm 12,1–2).

d) Ragaszkodás az Egyházi Tanítóhivatalhoz

97. További szükséges feltétel a „sensus fidei”-ben való hiteles részvételhez az Egyházi Tanítóhivatalra való odafigyelés, valamint a készség az egyház pástori tanításának meghallgatására, szabad és mély meggyőződésből fakadó cselekedetként.¹¹⁵ Az Egyházi Tanítóhivatal Jézus küldetésében gyökerzik, különösen az ő tanítói tekintélyében (vö. Mt 7,29). Bensőséges kapcsolatban van a Szentírással és a Hagyománnyal; e három közül egy sem „állhat meg a másik kettő nélkül”.¹¹⁶

98. A „sensus fidei” alanyai, az egyház tagjai, akik szem előtt tartják Jézus övéihez intézett szavait, akiket elküld: „Aki titeket hallgat, engem hallgat, aki titeket elutasít, engem utasít el, aki pedig engem elutasít, azt utasítja el, aki küldött engem” (Lk 10,16).

e) Életszentség, alázat, szabadság, öröm

99. A „sensus fidei”-ben való hiteles részvétel életszentséget kíván meg. Az életszentség az egész egyház és minden hívő hivatása.¹¹⁷ Az életszentség azt jelenti, hogy alapvetően Istenhez tartozunk Jézus Krisztusban és az ő egyházában, hogy meg vagyunk keresztelve, és hitünk szerint élünk a Szentlélek erejéből. Az életszentség ugyanis részesedés Isten, az Atya, a Fiú és a Szentlélek életében, s ez tartja össze az Isten szeretetét és a felebarát szeretetét, az Isten akaratának való engedelmisséget és a testvérek javára végzett kötelességteljesítést. Olyan életről van szó, amit a Szentlélek tart fenn, akít a keresztények nem szűnnek meg segítségül hívni és megkapni (vö. Róm 1,7–8.11), különösen a liturgiában.

100. Az egyház történetében a szentek a „sensus fidei” fényhordozói. Mária, az Istenanya, a legszentebb („Panaghia”), azáltal, hogy teljesen befogadta Isten igéjét, a hit igazi modellje és az Egyház Anyja.¹¹⁸ Krisztus szavait szívében fontolgatva (vö. Lk 2,51) és Isten üdvözítő tetteit magasztalva (vö. Lk

115 Lásd fentebb, 74–80. pont.

116 DV 10.

117 Vö. LG 5. fejezet: „Az életszentségre szóló egyetemes meghívásról az egyházban”.

118 KEK 963.

1,46–55) tökéletesen felmutatja azt a módot, a „sensus fidei” hogyan éleszti fel a hívők szívében az Isten igéjén való örvendezést és az örömhír hirdetésére való készséget. A nemzedékek egymásra következésében a Szentlélek egyháznak szóló ajándéka az életszentség gazdag bőségét termette, és csak Isten ismeri a szentek valódi számát.¹¹⁹ Azok, akiket boldogokká és szentekké avattak, a keresztény hit és élet példáiként állnak előttünk. Az egyház számára Mária és az összes szentek a maguk imájával és a maguk szenvedésével kivételes tanúi a „sensus fidei”-nek a saját koruk és minden kor, a saját helyük és minden hely számára.

101. Az életszentség, mivel alapvetően megkívánja az „imitatio Christi”-t (vö. Fil 2,5–8), szükségszerűen magába foglalja az alázatot. Az ilyen alázat nagyon szemben áll a bizonytalansággal és szelídséggel; ez a lelki szabadság aktusa. Ezért az őszinteség („parrhesia”) – magának Krisztusnak a példájára (vö. Jn 18,22) – kötődik az alázathoz, és maga is a „sensus fidei”-nek egy jellemzője. Az első hely az alázat gyakorlására magában az egyházban van. Ez nemcsak a világiak erénye a lelkipásztoraik irányában, hanem ugyanúgy a lelkipásztorok kötelessége is az egyház érdekében végzett szolgálatuk gyakorlása során. Jézus tanította a Tizenkettőket: „Ha valaki első akar lenni, legyen a legutolsó, mindenkinek a szolgája” (Mk 9,35). A megélt alázatosság a hit igazságainak, a lelkipásztorok szolgálatának és a hívek – különösen a leggyöngébbek – szükségleteinek készséges elfogadása.

102. Az életszentség biztos jele: „béke és öröm a Szentlélekben” (Róm 14,17; vö. 1Tesz 1,6). Ezek az adományok elsősorban lelki szinten jelentkeznek, nem pedig pszichológiai vagy emocionális szinten, ugyanis a szív békéjét és nyugodt örömet jelent annak a személynek, aki megtalálta az üdvösség kincsét, az értékes igazgyöngyöt (vö. Mt 13,44–46). A békesség és öröm valóban a Szentlélek két legjellemzőbb gyümölcse (vö. Gal 5,22). A Szentlélek az, „aki az ember szívét megindítja és Istenhez téríti, az értelem szemét megnyitja, és mindenkinek megadja az »igazság elfogadásának és hitének édességét« [omnibus suavitatem in consentiendo et credendo veritati]”.¹²⁰ Az öröm ellentéte annak a haragnak és keserűségnek, mely megszorítja a Szentlelket (vö. Ef 4,31).¹²¹ Szent Péter buzdítja a keresztényeket, hogy örvendezzenek, mert osztozhatnak Krisztus szenvedéseiben, „hogy dicsősége megnyilvánulása napján majd ujjongva örülhettek” (1Pt 4,13).

¹¹⁹ Vö. GS 11.22.

¹²⁰ DV 5.

¹²¹ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii Gaudium*, 5. pont.

103. A „sensus fidei” alanyai az egyháznak tagjai, akik meghallják Szent Pál sürgetését, és válaszolnak is rá: „Tegyétek teljessé örömet azzal, hogy egyetértetek, ugyanúgy szerettek és egy lélekként ugyanarra törekedtek. Semmit se tegyetek vetélkedésből vagy hiú dicsőségvágyból! Inkább mindenki alázatosan a másikat tartsa magánál kiválóbbnak” (Fil 2,2–3).

f) Az egyház építésének keresése

104. A „sensus fidei” hiteles megnyilvánulása hozzájárul az egyháznak – mint egyetlen testnek – az építéséhez, és nem okoz benne megosztást és elkülönülést. A Korintusiakhoz írt első levél szerint ez az építés lényeges az egyház életében és küldetésében való részvételnek (vö. 1Kor 14). Az építés az egyház kiépítését jelenti mind a híveinek benső öntudatában, mind az új tagokéban, akik bele akarnak keresztkedni az egyház hitébe. Az egyház Isten háza, szent templom, amit a hívek építenek, akik megkapták a Szentlelket (vö. 1Kor 3,10–17). Az egyház építése azt jelenti, hogy mindenki törekszik felfedezni és kibontakoztatni a saját ajándékait, és segíteni a többieket, hogy azok is felfedezzék és fejlesszék a maguk karizmáit; hogy korrigálják a hibákat, és hogy ők maguk is elfogadják a korrigálást a keresztyén szeretet szellemében; hogy együtt imádkozzanak és dolgozzanak másokkal; hogy osztozzanak a többiek örömeiben és bánatában (vö. 1Kor 12,12.26).

105. A „sensus fidei” alanyai az egyház tagjai, akik reflektálnak arra, amit Szent Pál mond a korinthusiaknak: „A Lélek megnyilvánulásait mindenki azért kapja, hogy használjon vele” (1Kor 12,7).

2. Alkalmazások

106. Ki kell egészíteni a „sensus fidei”-hez szükséges előfeltételekről való fejtegetést néhány fontos gyakorlati, lelkipásztori kérdés megfontolásával, különösen a népi vallásosság és a „sensus fidei” közötti kapcsolatot illetően; majd egyrészt a „sensus fidei”, másrészt pedig a közvélemény, illetve többségi vélemény közötti szükséges különbségtételt illetően; és hogy hogyan kell hit és erkölcs kérdéseiben konzultálni a hívekkel. A következőkben ezekkel a kérdésekkel foglalkozunk.

a) A „sensus fidei” és népi vallásosság

107. Van olyan „vallásosság”, mely természetes az ember számára; vallási kérdések természetszerűen vetődnek fel minden ember életében, táplálva a vallási hiedelmek és népi gyakorlatok gazdag változatosságát; s a népi vallásosság jelensége a közelmúltban nagy figyelem és sok tanulmány tárgya volt.¹²²

108. A „népi vallásosság” fogalmat sajátos módokon lehet alkalmazni, mégpedig a keresztény hit sokféle megnyilvánulására vonatkozóan, melyek előfordulnak az egyházban Isten népe között, vagy másként kifejezve, annak a sokféle megnyilvánulásnak felelnek meg, ahogyan „a nép katolikus bölcsessége” kifejeződik. Ez a bölcsesség „teremtő módon kapcsolja egybe az istenit és az emberit, Krisztust és Máriát, a lelket és a testet, a közösséget és az intézményt, a személyt és a közösséget, a hitet és a hazát, az értelmet és az érzelmet”, és „a nép számára megkülönböztetési elv is, evangéliumi ösztön, mellyel önkéntelenül megérzi, hogy mikor szolgálják az egyházban az evangéliumot, és mikor üresítik ki és fojtják el idegen érdekek miatt”.¹²³ Mivel ilyen bölcsesség, elv és ösztön, a népi vallásosság nagyon szorosan kapcsolódik „sensus fidei”-hez, s ezt gondosan figyelembe kell venni a jelen tanulmány keretében is.

109. Jézus szavai – „Dicsőítelek, Atyám, ég és föld Ura, hogy az okosak és a bölcsék elől elrejtetted ezeket és a kicsinyeknek kinyilatkoztattad” (Mt 11,25; Lk 10,21) – nagyon találóak ebben az összefüggésben. Arra a bölcsességre és arra a az Isten által ajándékozott dolgokba való belátásra vonatkoznak, ami az alázatos hittel rendelkezőknek adatott. Az alázatos keresztény hívők nagy sokaságának (és az olyan személyeknek, akik az egyház látható határain kívül vannak) legalábbis lehetőségként megvan az Isten mélységes igazságához való közeledés privilegizált lehetősége. A népi vallásosság főleg az olyan istenismeretből származik, amit ő az ilyeneknek ad meg. „Ezek egy hívő élet megnyilvánulásai, amelyet a szívünkbe árasztott Szentlélek tevékenysége élet (vö. Róm 5,5)”¹²⁴

122 Vö. ISTENTISZTELETI ÉS SZENTSÉGI KONGREGÁCIÓ, *A népi jámborság és liturgia direktóriuma: alapelvek és iránymutatások* (2002), 10. pont: „A »népi vallásosság« kifejezéssel jelölt valóság egy általános tapasztalatra vonatkozik: minden ember szívében, minden nép kultúrájában és kollektív megnyilvánulásaiban mindig jelen van a vallásos dimenzió. Minden nép törekszik rá ugyanis, hogy kultikus közvetítések által kifejezésre juttassa a transzcendenciáról való átfogó látásmódját, valamint a természetről, a társadalomról és a történelemtől kialakult felfogását, ennek emberi és szellemi értelemben nagy jelentőségű és sajátos szintézisét alkotva.”

123 Latin-amerikai Püspöki Konferencia, *A III. általános ülés záródokumentuma*, Puebla 1979, 448. pont, idézve a *KEK* 1676. pontban.

124 FERENC PÁPA, *Evangelii Gaudium*, 125.

110. Akár mint elv vagy ösztönzés, akár mint a keresztény gyakorlatok gazdag bősége, különösképpen kultikus megnyilvánulások – például ajtatosságot, zarándoklatok és körmenetek – formájában, a népi vallásosság a „sensus fidei”-ből fakad, annak megnyilvánulása, amit tisztelni és pártfogolni kell. El kell ismerni, hogy a népi jámborság különösképpen „a hit »inkulturációjának« első és alapvető formája”.¹²⁵ Ez a jámborság „egyházi valóság, amelyet a Szentlélek indít és támogat”,¹²⁶ mely által Isten népe valóban felkenetett az „szent papságra”. Természetes, hogy a nép papsága sokféle formában nyilvánul meg.

111. A nép papi tevékenysége a legmagasabb csúcspontját jogosan a liturgiában éri el, és vigyázni kell arra, hogy a népi jámborság formái „legyenek összhangban a liturgiával”.¹²⁷ Általánosabban – amint VI. Pál pápa tanította –, hogy mivel fennáll az a veszély, hogy „sok esetben vallási torzulások, sőt babonák” is áthatják, a népi vallásosságot evangelizálni kell.¹²⁸ Mindazonáltal ha ilyen értelemben gondolják és „jól irányítják” – mondja a pápa –, ez „sok értéket” hordozhat magában. Kifejezheti „az Isten utáni szomjúságot, ahogyan azt csak az egyszerű emberek és a szegények tudják átélni. Hősieségig menő nagylelkűséget és önfeláldozást szülhet; elmélyítheti Isten egyes tulajdonságainak megértését: atyaságát, gondviselését, szeretetét, mindenütt jelenvalóságát. Olyan erényeket hozhat felszínre, amelyek ilyen fokban másként talán nem is nyilatkoztak volna meg: türelmet, a mindennapi élet keresztjeinek elfogadását, lemondást, embertársi szeretetet, a vallási kötelességekben való nagyobb hűséget... Helyes vezetés mellett a népi jámborság elvezetheti a tömegeket az Istennel való igazi találkozásra Jézus Krisztusban.”¹²⁹

125 JOSEPH RATZINGER, „Commento teologico”, in CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Il messaggio di Fatima*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2000, 35; idézve az ISTENTISZTELETI ÉS SZENTSÉGI KONGREGÁCIÓ, *A népi jámborság és liturgia direktórium: alapelvek és iránymutatások* (2002), 91. pontban.

126 ISTENTISZTELETI ÉS SZENTSÉGI KONGREGÁCIÓ, *A népi jámborság és liturgia direktórium: alapelvek és iránymutatások* (2002), 50. pont.

127 SC 13.

128 VI. PÁL PÁPA, *Evangelii Nuntiandi. Az Evangélium hirdetése* kezdetű apostoli buzdítása (1975), 48. pont. Congar „kétes lelkesedésre és megtévedt áhítatra” utal, és figyelmeztet: „Vigyázni kell, nem kell túl nagy jelentőséget tulajdonítani a »sensus fidelium«-nak: nemcsak a hierarchia előjogaival kapcsolatban..., hanem önmagában sem” (*Jalons pour une théologie du laïc*, 399.; és *Lay People in the Church*, 288.).

129 VI. PÁL PÁPA, *Evangelii Nuntiandi. Az Evangélium hirdetése* kezdetű apostoli buzdítása (1975), 48. pont. A CELAM negyedik általános ülésének lezárásakor mondott beszédében (Santo Domingo, 1992. október 12.) II. János Pál pápa azt mondta, hogy „lényegesen katolikus gyökereivel” a latin-amerikai népi vallásosság „szekták elleni adomány és hűséggarancia volt az üd-

Amikor egy idős asszony hozzá intézett kijelentését csodálta,¹³⁰ Ferenc pápa ugyanazt a megbecsülést visszhangozta, mint amit VI. Pál pápa fejezett ki. Még egyszer: a jól irányított népi vallásosságot úgy lehet tekinteni, mint a „sensus fidei” megnyilvánulását és kifejeződését mind az evangélium mély misztériumainak megértése felé, mind a hitről való bátor tanúságtétel felé.

112. Azt lehet mondani, hogy a népi vallásosság akkor „jól irányított”, ha valóban „egyházias”. VI. Pál pápa ugyanebben a szövegben megjelölte az egyháziasság bizonyos kritériumait. Egyháziasságnak lenni jelenti: az Isten igéjéből való táplálkozást; nem pedig politizálódást vagy az ideológiák csapdájába esést; szoros kapcsolatban való maradást mind a helyi egyházzal, mind az egyetemes egyházzal, mind az egyház pásztoraival és az Egyházi Tanítóhivatallal; missziós buzgóság birtoklását.¹³¹ Ezek a kritériumok mutatják, milyen feltételek szükségesek ahhoz, hogy a népi vallásosság és az azt hordozó „sensus fidei” hiteles legyen. Hiteles formájában – amint azt az utolsó kritérium mutatja – mindkettő az egyház missziójának gazdag erőforrása. Ferenc pápa hangsúlyozza a népi jámborság „missziós erejét”, és azt mondja, hogy „a népi jámborságban” – és ezt a „sensus fidei”-re való utalásként lehet felfogni – „tevékeny evangelizáló erő rejlik, melyet nem szabad alábecsülnünk, mert ez a Szentlélek művének félreismerése volna”.¹³²

b) A „sensus fidei” és a közvélemény

113. Az egyik legkényesebb téma a „sensus fidei” és a közvélemény, illetve a többségi vélemény kapcsolata, az egyházon belül és azon kívül. A közvélemény szociológiai fogalom, amit elsősorban politikai közösségekre vonatkoztatnak. A közvélemény alakulása a reprezentatív demokrácia politikai modelljének kialakulásához és fejlődéséhez kötődik. Ahogyan a politikai hatalom a néptől nyeri a legitimitását, ennek ugyanúgy el kell ismernie annak nézeteit, a politikai hatalomnak pedig számot kell vetnie vele a kormányzás

---

vösség örömhírére” (12. pont). A *CELAM* harmadik általános ülésének Záró dokumentumára hivatkozva Ferenc pápa azt mondta, hogy mivel a keresztény hit hitelesen inkulturálódott, a „népi jámborság” fontos részét képezi annak a folyamatnak, amely által „a nép folyamatosan evangelizálja önmagát” (*Evangelii Gaudium*, 122. pont).

¹³⁰ Lásd fentebb, 2. pont.

¹³¹ VI. PÁL PÁPA, *Evangelii Nuntiandi*. *Az Evangélium hirdetése* kezdetű apostoli buzdítása (1975), 58. pont, utalva a megbizonyosodás szükségességére, hogy a „bázisközösségek” valóban egyháziassak.

¹³² FERENC PÁPA, *Evangelii Gaudium*, 126.

gyakorlása közben. A közvélemény tehát lényeges a demokratikus élet egészséges működéséhez, és fontos, hogy kompetens és méltó módon felvilágosítást és információt kapjon. Ez a tömegtájékoztatás feladata, amely így nagyban hozzájárul a társadalom közjához, amennyiben nem akarja manipulálni a közvéleményt részleges érdekek érdekében.

114. Az egyház értékeli a demokrácia által képviselt nagy emberi és erkölcsi értékeket, azonban maga nem a világi politikai társadalom struktúrái szerint épül fel. Az egyház, az emberek Istennel való kapcsolatának misztériuma, Krisztustól kapja az alkotmányát. Ő az, akitől származik a belső struktúrája és kormányzásának elvei. A közvélemény ezért nem játszhat olyan meghatározó szerepet az egyházban, mint amit jogosan játszik a politikai társadalmakban, amelyek a népszuverenitásra alapozódnak, jóllehet valóban van bizonyos szerepe az egyházban is, amint azt a továbbiakban megkíséreljük megvilágítani.

115. A tömegtájékoztatási eszközök rendszeresen beszámolnak vallási eseményekről. A vallási események iránti érdeklődés jó jel, és a sajtószabadság alapvető emberi jog. A Katolikus Egyház nem fél a tanításával kapcsolatos vitáktól, sem az ellenvéleményektől. Ellenkezőleg, úgy fogadja ezeket, mint a vallásszabadság megnyilvánulásait. Mindenkinek szabadságában áll kritizálni vagy támogatni. Elismeri ugyanis, hogy a becsületes és konstruktív kritika segítheti abban, hogy tisztábban felismerje a problémákat, és jobb megoldásokat találjon azokra. Maga az egyház pedig szabad arra, hogy a nem tisztességes támadásokat kritizálja, és hogy a tömegtájékoztatási eszközökhöz tudjon fordulni – ha az szükséges –, hogy megvédje a hitet. Értékeli a független tömegtájékoztatási eszközök meghívásait, hogy részt vegyen nyilvános vitákban. Nem kívánja monopóliumként kezelni az információt, hanem jónak tartja a vélemények gazdagságát és kicserélését. Ugyanakkor tisztában van azzal is, mennyire fontos hitének és erkölcsi tanításának igazi jelentéséről és tartalmáról informálni a társadalmat.

116. Egyre gyakrabban lehet hallani a világiak hangját az egyházban, olykor inkább konzervatív, máskor inkább progresszív szempontból, de általánosságban az egyház élete és küldetése érdekében való építő részvétellel. A társadalomnak a nevelés által történt hatalmas fejlődése meghatározó befolyással volt az egyházon belüli kapcsolatokra. Az egyház maga is világméretben kötelezi el magát arra törekvő nevelési programokban, hogy az emberek hallathassák hangjukat és jogaikat. Ezért tehát jó jel, hogy ma olyan sokan érdeklődnek az egyház tanítása, liturgiája és szolgálata iránt. Az egy-

ház sok tagja akarja gyakorolni a maga kompetenciáját, s akar részesedni a maga módján az egyház életében. Plébániákon belül, vagy különböző csoportokba és mozgalmakba szerveződnek, hogy építsék az egyházat és befolyásolják a társadalmat, s a szociális eszközökön keresztül keresik a lehetőséget, hogy kapcsolatba léphessenek a másképp hívőkkel és a jóakarató emberekkel.

117. A tájékoztatási eszközök rendszere – úgy az egyházon belül, mint azon kívül – a figyelem és a kritika új formáira figyelmeztet, továbbá a megkülönböztetés formáinak megújítására. Vannak sajátos csoportérdekekből származó hatások, amelyek nem összeegyeztethetőek, vagy nem egészen egyezők a katolikus hittel; vannak meggyőződések, amelyek csak bizonyos időben és helyen alkalmazhatóak; és vannak nyomások, amelyek csökkenteni akarnák a hit szerepét a nyilvános vitákban, vagy amelyek a hagyományos keresztény tanítást a modern érdekek és vélemények szerint akarnák alakítani.

118. Világos tehát, hogy nem lehet egyszerűen azonosítani a „sensus fidei”-t a közvéleménnyel, illetve a többségi véleménnyel. Ezek egyáltalán nem ugyanazok.

I.) Mindenekelőtt a „sensus fidei” kétségtelenül a hittel van kapcsolatban, a hit pedig ajándék, s nem szükségszerűen mindenki hívő, így a „sensus fidei”-t egyáltalán nem lehet az egész társadalom közvéleményéhez hasonlítani. S miközben, természetesen, a keresztény hit az elsődleges tényező, amely egyesíti az egyház tagjait, sokféle különböző befolyás fog össze, hogy formálja a keresztény életszemléletet modern világunkban. Amint az a feltételekről való korábbi tárgyalás alapján látható, a „sensus fidei”-t magában az egyházban sem lehet egyszerűen azonosítani a közvéleménnyel vagy többségi véleménnyel. A hit, nem pedig a vélemény az, aminek a figyelem középpontjában kell állnia. A vélemény gyakran csak változékony és mulékony kifejezése bizonyos csoport vagy kultúra törekvéseinek és vágyainak, míg a hit az egyetlen evangélium visszhangja, amely minden helyen és minden időben érvényes.

II.) Isten népének történetében igen gyakran előfordult, hogy nem a többség, hanem egy kisebbség élte meg igazán a hitet, és tett tanúságot róla. Az Ószövetség ismerte a hívek „szent maradékát”, akik időnként igen kevesen voltak, a királyokkal, a papokkal és Izrael többségével szemben. A kereszténység maga is kicsiny kisebbségből indult, amit vádolt és üldözött a nyilvános hatóság. Az egyház történelmében az evangéliumi mozgalmak – mint a ferencesek, domonkosok, később a jezsuiták – kis csoportként indultak, különböző püspökök és teológusok gyanakvásától kísérve. Sok országban a keresztények ma is más vallások vagy világi ideológiák erős nyomása alatt

vannak, hogy hagyják el hitük igazságát és lazítsák az egyházi közösséggel való kapcsolatukat. Ezért különösen fontos megkülönböztetni és meghallani a „hívó kicsinyek” (Mk 9,42) hangját.

119. Kétségtelen tehát, hogy különbséget kell tenni a „sensus fidei”, valamint a közvélemény és többségi vélemény között, és ezért szükséges a „sensus fidei”-ben való részvételhez szükséges feltételeket meghatározni, amint azt a fentebbiekben írtuk. Ugyanakkor Isten egész népe az, aki a maga bensőséges egységében éli és vallja meg az igaz hitet. Az Egyházi Tanítóhivatalnak és a teológiának szüntelenül munkálkodnia kell azon, hogy a hitet mindig új módon mutassa be a különböző helyzetekben, szembeítve – ha szükséges – a keresztény hitről elterjedt véleményt az evangélium hiteles igazságával, de azt is figyelembe kell venni, hogy az egyház tapasztalata megmutatja: a hit igazságát gyakran nem a teológusok fáradozása, nem is a püspökök többségének tanítása, hanem a hívek szíve őrizte meg.

c) A hívekkel való konzultáció módjai

120. Minden hívó alapvetően ugyanazon méltósággal rendelkezik, mert mindannyian újjászülettek Krisztusban a keresztség által. „Mindnyájan együttműködnek Krisztus testének építésére, ki-ki a maga állapotának és feladatának megfelelően”.¹³³ Ezért a krisztushívőknek „tudásuk, szakértelmük és tekintélyük alapján... joguk, sőt néha kötelességük, hogy az egyház javát érintő dolgokról véleményt nyilvánítsanak a szent pásztorok előtt, és véleményüket a hit, az erkölcs és a pásztorok iránti tisztelet megtartásával, valamint a közjónak és a személyek méltóságának figyelembevételével, a többi krisztushívőnek tudomására hozzák”.¹³⁴ Ennek megfelelően az egyház pásztorai viselkedjenek a hívekkel, különösen a világiakkal szemben tisztelettel és megfontoltan, és az egyház java érdekében megfelelő módon konzultáljanak velük.

121. A „konzultálni” magába foglalja úgy egy vélemény vagy tanács kikérésének fogalmát, mint ahogy egy tény kutatását is. Egyrészt, kormányzati és lelkipásztori kérdésekben az egyház pásztorai konzultálhatnak, és kötelesek is konzultálni bizonyos esetekben a hívekkel, abban az értelemben, hogy megkérdezik a véleményüket vagy ítéletüket. Másrészt, amennyiben az Egyházi Tanítóhivatal megfogalmaz egy tant, helyénvaló konzultálnia a hívekkel, abban az értelemben, hogy vizsgál egy tény, „mivel a hívek testülete egyike

¹³³ *Az Egyházi Törvénykönyv*, 208. kán.

¹³⁴ *Az Egyházi Törvénykönyv*, 212. kán.

azoknak, akik tanúságot tesznek a kinyilatkoztatott tan hagyományának tényéről, és mivel az ő konszenzusa a kereszténységben a tévedhetetlen egyház hangja”.¹³⁵

122. A hívekkel való konzultálás gyakorlata az egyház életében nem új dolog. A középkori egyházban alkalmazták a római jog elvét: „Quod omnes tangit, ab omnibus tractari et approbari debet” („ami mindenkit érint, arról mindenkivel tárgyalni kell, azt mindenkinek jóvá kell hagyni”). Az egyház életének három területén (hit, szentségek, kormányzás) „a hagyomány egy hierarchikus struktúrát egy konkrét részesedés és egyetértés rendjével egyesített”, és azt tartotta, hogy ez „apostoli gyakorlat” vagy „apostoli hagyomány”.¹³⁶

123. Problémák akkor jelentkeznek, amikor a hívek többsége közömbös marad az Egyházi Tanítóhivatal tanbeli és erkölcsi döntéseivel kapcsolatban, vagy kifejezetten elveti azokat. Az elfogadásnak ez a hiánya jelezheti a hit gyengülését vagy hiányát Isten népe részéről, amit a kor kultúrájának kritikátlan elfogadása okoz. De néhány esetben jelezheti azt is, hogy bizonyos döntéseket a hívek mértékadó tapasztalatának és „sensus fidei”-jének figyelembevétele nélkül hoztak a tekintélyt képviselők, vagy pedig a hívekkel az Egyházi Tanítóhivatalon keresztül történő szükséges konzultálás nélkül.¹³⁷

124. Teljesen természetes, hogy folytonos kommunikációnak és állandó dialógusnak kell folynia az egyház tagjai között a hit és erkölcs gyakorlati kérdéseiben. A közvélemény az egyházban az ilyen kommunikáció egyik fontos formája. „Mivel az egyház élő test, ezért szüksége van a közvéleményre, hogy a tagjai között kölcsönös cserét, az adást és az elfogadást fenntartsa. Enélkül nem tudhat előrehaladni sem gondolkodásában, sem cselekvésében.”¹³⁸ Nem sokkal a II. Vatikáni Zsinat után a gondolatoknak és véleményeknek cseréje az egyházban már elfogadásra talált, s a hívek éppen a „sensus fidei”-ről és a keresztény szeretetről szóló zsinati tanítása alapján alapos bátorítást kaptak arra, hogy részt vegyenek a vélemények eme nyilvános cseréjében. „A katoli-

135 NEWMAN, *On Consulting the Faithful*, 63. A „konzultálni” szó kettős jelentéséhez lásd 54–55.

136 Y. CONGAR, „Quod omnes tangit, ab omnibus tractari et approbari debet”, in *Revue historique de droit français et étranger* 36 (1958) 210–259., különösen 224–228.

137 Lásd fentebb, 78–80. pont.

138 A TÖMEGKÖMMUNIKÁCIÓ PÁPAI TANÁCSA, *Communio et Progressio. Lelkipásztori határozat a II. Vatikáni Zsinat határozatának alkalmazására a tömegkommunikációs eszközökről* (1971), 115. pont., amely idézi XII. Piusz pápát: „Ha nem lenne közvélemény [az egyházban], valami hiányozna az egyház életéből. Mind a lelkipásztorokat, mind a világiakat el kellene marasztalni ezért.” (*Beszéd*, 1950. február 17-én, in *AAS XVIII* (1950) 256.

kusok teljes mértékben legyenek tudatában annak, hogy szabadon elmondhatják a véleményüket, és ennek csupán a »hitérzék« [vagyis a »sensus fidei«] és a szeretet szab határt. Határt szab az a hitérzék, amely az igazság Lelkéből ered és táplálkozik, hogy az egyház tanítóhivatalának vezetése alatt és arra hűségesen ráhagyatkozva Isten népe rendíthetetlenül ragaszkodhasson az ősegyház hitéhez, helyes felfogással egyre mélyebben behatoljon az értelmébe, és azt egyre teljesebben érvényesítse az életében [Lumen Gentium, 12.]. A szabadságnak a szeretet is határt szab. A szeretet által Isten népének szabadsága Krisztus szabadságában való bensőséges részesedéssé magasztosul, aki megtisztított bennünket bűneinktől, hogy szabadon, Isten akarata szerint tudjunk dönteni. Az egyházi eljárók biztosítják, hogy Isten népében felelősségteljes és szabad véleménycsere jöjjön létre. Mi több, ennek megvalósulásához nekik kell meghatározni a normákat, és megteremteni a feltételeket.”¹³⁹

125. A nyilvános véleménycsere alapvető eszköz, amellyel – általában – le lehet mérni a „sensus fidelium”-ot. Ugyanakkor a II. Vatikáni Zsinat óta létrejöttek különböző intézményesített eszközök, amelyek által rendezetbben történhet a hívek meghallgatása és a velük való konzultálás: ilyenek a részleges zsinatok, melyekre meghívandók a papok és más krisztushívők,¹⁴⁰ az egyházmegyei zsinatok, melyekre a megyéspüspök hív meg tagként világiakat is,¹⁴¹ az egyházmegye pasztorális tanácsa, mely „a katolikus egyházzal teljes közösségben lévő krisztushívőkből áll, akik lehetnek klerikusok vagy a megszentelt élet intézményeinek tagjai, főként pedig világiak”,¹⁴² és a plébániái pasztorális tanács, amelyben részt vesznek „krisztushívők, valamint azok, akik hivataluknál fogva részt vesznek a plébánián a lelkipásztori munkában, segítséget nyújtanak a lelkipásztori tevékenység előmozdítására”.¹⁴³

126. A konzultációnak ezek a fenn említett struktúrái nagyban elősegítik az egyház javát, de csak akkor, ha a lelkipásztorok és világiak kölcsönösen tisztelik egymás karizmáit és gondosan meghallgatják egymás tapasztalatait és aggodalmait. A minden szinten történő alázatos meghallgatás és az illetékesekkel való megfelelő konzultáció alkotja egy élő és éltető egyház lényeges szempontjait.

139 A TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓ PÁPAI TANÁCSA, *Communio et Progressio*, 116. pont.

140 Vö. *Az Egyházi Törvénykönyv*, 443. kán. 4. §.

141 Vö. *Az Egyházi Törvénykönyv*, 463. kán. 2. §.

142 *Az Egyházi Törvénykönyv*, 512. kán. 1. §.

143 *Az Egyházi Törvénykönyv*, 536. kán. 1. §.

Összefoglalás

127. A II. vatikáni Zsinat új pünkösöd volt,¹⁴⁴ amely felkészítette az egyházat arra az új evangelizációra, amire – a zsinat után – a pápák nem szűnnek meg invitálni. A zsinat újra hangsúlyt fektetett arra a hagyományos eszmére, hogy minden megkeresztelt része a „sensus fidei”-nek, és hogy a „sensus fidei” az új evangelizáció igen fontos forrása.¹⁴⁵ A „sensus fidei” által a hívő nem csak képes felismerni, hogy mi egyezik meg az evangéliummal, és elvetni azt, ami azzal ellentétes, hanem képes érzékelni azt, amit Ferenc pápa az egész vándorló nép hite „új zarándokútjainak” nevezett. Ez az okok egyike, amiért a püspököknek és papoknak közel kell lenniük a népükhöz, és velük együtt kell vándorolni, pontosan azért, hogy felismerhessék ezeket az „új utakat”, amelyeket a nép érzékel.¹⁴⁶ A Szentlélek által nyitott és megvilágított eme utak megkülönböztetése életfontosságú az új evangelizációhoz.

128. A „sensus fidei” szorosan kötődik a hitbeli tévedhetetlenséghez, az „infallibilitas in credendo”-hoz, amit az egyház a maga teljességében birtokol a történelemben zarándokló hívő „alanyként”.¹⁴⁷ A Szentlélek által táplálva a „sensus fidei” képessé teszi az egyházat a tanúságtételre, tagjait pedig annak a megkülönböztetésnek állandó munkálására, amit nekik gyakorolniuk kell mind egyénileg, mind közösségekben, hogy felismerjék, milyen módon lehet élni, cselekedni, beszélni az Úrhoz való hűségben. Ez az az érzék, amivel mindannyian „együtt gondolkodunk az egyházzal”,¹⁴⁸ osztozva hitében és céljaiban. Ez az, ami egyesíti a lelkipásztorokat és a népet, párbeszédet hoz létre közöttük, adományaikra és hivatásukra alapozva, ami együtt lényeges és gyümölcsöző az egyház számára.

144 Ezt a mondatot használta ismételten XXIII. János pápa reménye és imádsága kifejezésére a kezdendő zsinatért; lásd pl. *Humanae Salutis* apostoli konstitúció (1961), 23. pont.

145 Lásd fentebb, 2., 45., 65., 70., 112. pont.

146 Vö. FERENC PÁPA, *Beszéd a papokhoz, a megszentelt személyekhez és a lelkipásztori tanácsok tagjaihoz*, San Rufino, Assisi 2013. október 4-én. A pápa hozzáfűzte, hogy az egyházmegyei zsinatokon, a „közös vándorlás” ünneplésein, mint az Úr a tanítványaival, jelen kell lennie annak is, „amit a Szentlélek mond a világiaknak, Isten népének, mindenkinek”.

147 Antonio Spadaro interjúja Ferenc pápával 2013. szeptember 21-én; vö. FERENC PÁPA, *Evangelii Gaudium*, 119. pont.

148 Antonio Spadaro interjúja Ferenc pápával 2013. szeptember 21-én; vö. fentebb, 90. pont.